

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΓ΄ – ΣΥΝΟΔΟΣ Β΄
ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ «ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ»

ΕΚΘΕΣΗ

ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ι. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Η Διακομματική Επιτροπή «για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων» συνεστήθη με την υπ' αριθμ. 13801/9254, από 15 Οκτωβρίου 2010, απόφαση του Προέδρου της Βουλής, ύστερα από ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής της 12^{ης} Μαρτίου 2010 και σύμφωνα με τα άρθρα 44 και 45 του Κανονισμού της Βουλής.

Η Επιτροπή συγκροτείται από 15 μέλη και αποτελέσθηκε από τους Βουλευτές κ.κ. Βλατή Ιωάννη, Γιαννακοπούλου Κωνσταντίνα (Νάντια), Ζούνη Παναγιώτα (Γέμη), Λιντζέρη Δημήτριο, Μανωλάκη Άγγελο, Μίχου Μαρία, Σκραφνάκη Μαρία, Σπηλιόπουλο Κωνσταντίνο, Αυγερινοπούλου Διονυσία, Βόζεμπεργκ Ελισσάβετ (Ελίζα), Κόλλια – Τσαρουχά Μαρία, Νεράντζη Αναστάσιο, Γκιόκα Ιωάννη, Κοραντή Ιωάννη και Κουράκη Αναστάσιο.

Πρόεδρος της Επιτροπής εξελέγη, στις 20 Οκτωβρίου 2010, ο κ. Δημήτριος Λιντζέρης. Το αξίωμα του Α΄ Αντιπροέδρου της Επιτροπής κατέλαβε ο κ. Αναστάσιος Νεράντζης και του Γραμματέως ο κ. Ιωάννης Γκιόκας.

Ο Βουλευτής, κ. Άγγελος Μανωλάκης, που περιλαμβανόταν στην αρχική σύνθεση της Επιτροπής, αντικαταστάθηκε από τον Βουλευτή, κ. Ευστάθιο Κουσουρνά, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 13953/9369, από 19 Οκτωβρίου 2010, απόφαση του Προέδρου της Βουλής. Εν συνεχεία, ο Βουλευτής, κ. Ευστάθιος Κουσουρνάς, αντικαταστάθηκε από τον Βουλευτή, κ. Δημήτριο Παπουτσή, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 419/296, από 14 Ιανουαρίου 2011, απόφαση του Προέδρου της Βουλής.

Η Βουλευτής, κυρία Μαρία Μίχου, αντικαταστάθηκε από τον Βουλευτή κ. Μάρκο Μπόλαρη, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 14192/9540, από 26 Οκτωβρίου 2010 απόφαση του Προέδρου της Βουλής. Εν συνεχεία, ο Βουλευτής, κ. Μάρκος Μπόλαρης, αντικαταστάθηκε από τον Βουλευτή, κ. Λάμπρο Μίχο, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 6397/4238, από 6 Ιουλίου 2011, απόφαση του Προέδρου της Βουλής.

Τέλος, ο Βουλευτής, κ. Κωνσταντίνος Σπηλιόπουλος, αντικαταστάθηκε από την Βουλευτή, κυρία Ελένη-Μαρία Αποστολάκη, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 6627/4377, από 14 Ιουλίου 2011, απόφαση του Προέδρου της Βουλής.

Αντικείμενο της Επιτροπής είναι η εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων.

Η Διακομματική Επιτροπή «για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων» πραγματοποίησε 243 συνεδριάσεις, συνολικής διάρκειας, περίπου, 39 ωρών, κατά τις οποίες εκλήθησαν σε ακρόαση, προς ενημέρωση των μελών της, Υπουργοί, Αναπληρωτές Υπουργοί, Υφυπουργοί και εκπρόσωποι Φορέων και Οργανώσεων, όπως εμφανίζεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο της Έκθεσης.

II. ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ - ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΚΡΟΑΣΗ

1. Συνεδρίαση της 20ής Οκτωβρίου 2010

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Εκλογή Προεδρείου.

2. Συνεδρίαση της 23ης Νοεμβρίου 2010

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Προγραμματισμός του έργου της Επιτροπής

3. Συνεδρίαση της 30ής Νοεμβρίου 2010

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Σύμβουλο του Δ.Σ. του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, κ. Ευάγγελο Γαλετζά, και τον Ειδικό Γραμματέα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Μαρίνο Σκανδάμη.

4. Συνεδρίαση της 8ης Δεκεμβρίου 2010

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από την κυρία Μαρία-Γεωργία Τσάμη, Πρόεδρο Πρωτοδικών και Μέλος του Δ.Σ. της Ενώσεως Δικαστών και Εισαγγελέων και τους κ.κ.: Παναγιώτη Μπρακουμάτσο, Πρόεδρο της Ενώσεως Εισαγγελέων Ελλάδος, Ιωάννη Πανούση, Καθηγητή Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και δ) Άγγελο Τσιγκρή, Δικηγόρο - Διδάκτορα Εγκληματολογίας.

5. Συνεδρίαση της 17ης Δεκεμβρίου 2010

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τους κ.κ. Γεώργιο Κωστίκα και Χρήστο Τερζή, Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο, αντίστοιχα, της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Υπαλλήλων Εξωτερικής Φρούρησης (Π.Ο.Υ.Ε.Φ.), και τους κ.κ. Αντώνιο Αραβαντινό και Σπυρίδωνα Καρακίτσο, Πρόεδρο και Γενικό Γραμματέα, αντίστοιχα, της Ομοσπονδίας Σωφρονιστικών Υπαλλήλων Ελλάδος (Ο.Σ.Υ.Ε.).

6. Συνεδρίαση της 18ης Ιανουαρίου 2011

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τους κ.κ. Γεράσιμο Νοταρά και Χαράλαμπο Πουλόπουλο, Πρόεδρο του Δ.Σ. και Διευθυντή, αντίστοιχα, του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.Θ.Ε.Α.), και την κυρία Μένη Μαλλιώρα, Πρόεδρο του Οργανισμού κατά των Ναρκωτικών (Ο.ΚΑ.ΝΑ.).

7. Συνεδρίαση της 25ης Ιανουαρίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τους κ.κ. Βασίλειο Χανδακά και Κωνσταντίνο Ανεστάκο, Διευθύνοντα Σύμβουλο και Προϊστάμενο του Τμήματος Χωροταξίας και Υποδομών, αντίστοιχα, της εταιρείας «ΘΕΜΙΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ Α.Ε.». Στη συνεδρίαση παρευρέθη και ο κ. Χαρίλαος Κλουκίνας, Πρόεδρος της ομώνυμης εταιρείας.

8. Συνεδρίαση της 8ης Φεβρουαρίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Η κατάσταση των Καταστημάτων Κράτησης και οι θέσεις των Δικηγορικών Συλλόγων.

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης, κ. Εμμανουήλ Λαμτζίδα, τον Γραμματέα του Δικηγορικού Συλλόγου Ηρακλείου, κ. Απόλλωνα Καλογερόπουλο και το Μέλος του Δικηγορικού Συλλόγου Πατρών, κυρία Δήμητρα Σγούρα.

9. Συνεδρίαση της 22ας Φεβρουαρίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από την Αναπληρώτρια Συνήγορο του Πολίτη, κυρία Καλλιόπη Σπανού, τον Βοηθό Συνήγορο (Κύκλος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου), κ. Βασίλειο Καρύδη, και την Προϊσταμένη της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κυρία Χριστίνα Πέτρου.

10. Συνεδρίαση της 29ης Μαρτίου 2011

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

α) Επανεξέταση αποφυλακισμένων, β) Εναλλακτικές ποινές.

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον κ. Γεώργιο Νικολόπουλο, Πρόεδρο του Ν.Π.Ι.Δ. «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», και την κυρία Ιωάννα Μίχα, Πρόεδρο των

Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής της Εισαγγελίας Αθηνών.

11. Συνεδρίαση της 31ης Μαρτίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Προσδιορισμός θεματικών ενοτήτων και ανάθεση εισηγήσεων στα μέλη της Επιτροπής.

12. Συνεδρίαση της 12ης Απριλίου 2011

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

Υγειονομική κάλυψη των κρατουμένων - **Αυτοκτονίες.**

13. Συνεδρίαση της 14ης Απριλίου 2011

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

Εργασία - **Εκπαίδευση** των κρατουμένων.

14. Συνεδρίαση της 26ης Μαΐου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση σχετικά με τη σύνταξη της Έκθεσης της Επιτροπής.

15. Συνεδρίαση της 31ης Μαΐου 2011

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

Απομάκρυνση του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού - Χωροθέτηση της νέας Δικαστικής Φυλακής Αθηνών.

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Ειδικό Γραμματέα Σωφρονιστικής Πολιτικής και Ιατροδικαστικών Υπηρεσιών της Χώρας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Μαρίνο Σκανδάμη, την Προϊσταμένη της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κυρία Χριστίνα Πέτρου, τον Αντιπεριφερειάρχη Πειραιώς, κ. Στέφανο Χρήστου, τον Δήμαρχο Κορυδαλλού, κ. Σταύρο Κασιμάτη, τον Πρόεδρο του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας, κ. Ιωάννη Πολύζο, και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο της Εταιρείας «ΘΕΜΙΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ», κ. Βασίλειο Χάνδακα. **Στη συνεδρίαση παρευρέθησαν, επίσης, η Περιφερειακή Σύμβουλος Πειραιώς, κυρία Ηρώ Ζερβάκη, και ο Προϊστάμενος του Τμήματος Χωροταξίας και Υποδομών της Εταιρείας «ΘΕΜΙΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ», κ. Κωνσταντίνος Ανεστάκος.**

15. Συνεδρίαση της 7ης Ιουνίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση, σχετικά με τη σύνταξη της Έκθεσης της Επιτροπής.

17. Συνεδρίαση της 14ης Ιουνίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση, σχετικά με τη σύνταξη της Έκθεσης της Επιτροπής.

18. Συνεδρίαση της 21ης Ιουνίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Ιωάννη Γιαννίδη, Μέλος της «Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για την αναμόρφωση των διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», Λεωνίδα Κοτσαλή, Μέλος της «Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για την αναμόρφωση των διατάξεων του κώδικα νόμων για τα ναρκωτικά, που κυρώθηκε με τον νόμο 3459/2006, Φ.Ε.Κ. Α103», και τον κύριο Βασίλειο Χειρδάρη, Μέλος της «Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για την αναμόρφωση των διατάξεων του Ποινικού Κώδικα».

19. Συνεδρίαση της 20ής Ιουλίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τους Υπουργό και Υφυπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ.κ. Μιλτιάδη Παπαϊωάννου και Γεώργιο Πεταλωτή, αντιστοίχως, και τον Ειδικό Γραμματέα Σωφρονιστικής Πολιτικής και Ιατροδικαστικών Υπηρεσιών της Χώρας, κ. Μαρίνο Σκανδάμη.

20. Συνεδρίαση της 27 Ιουλίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση, σχετικά με τη σύνταξη της Έκθεσης της Επιτροπής.

21. Συνεδρίαση της 3^{ης} Αυγούστου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση και έγκριση της Έκθεσης της Επιτροπής.

22. Συνεδρίαση της 30 Αυγούστου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση επί του Σχεδίου Έκθεσης της Επιτροπής.

23. Συνεδρίαση της 14 Σεπτεμβρίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση επί του Σχεδίου Έκθεσης της Επιτροπής.

24. Συνεδρίαση της 27 Οκτωβρίου 2011

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση και έγκριση της Έκθεσης της Επιτροπής.

III. ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

- **Τετάρτη, 15 Δεκεμβρίου 2010.** Επίσκεψη στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού.
- **Τρίτη, 1η Φεβρουαρίου 2011.** Επίσκεψη στο Κατάστημα Κράτησης Ανηλίκων Αυλώνα.
- **Τρίτη, 15 Φεβρουαρίου 2011.** Επίσκεψη στο **Ψυχιατρείο του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού.**
- **Πέμπτη, 3 Μαρτίου 2011.** Επίσκεψη στο **Νοσοκομείο του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού.**
- **Τρίτη, 5 Απριλίου 2011.** Επίσκεψη στο Κατάστημα Κράτησης Ελεώνα Θηβών.

IV. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΤΕΤΕΘΗΣΑΝ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Από τους Βουλευτές μέλη της Επιτροπής κατετέθησαν εισηγήσεις επί των θεμάτων που ερεύνησε η Επιτροπή σύμφωνα με τον κατάλογο που ακολουθεί.

Βλατής Ιωάννης	Εναλλακτικές ποινές.
Γιαννακοπούλου Κωνσταντίνα (Νάντια)	Προτάσεις για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής στις φυλακές και την καταπολέμηση της διαφθοράς εντός των φυλακών.
Ζούνη Παναγιώτα (Πέμη)	Σωφρονιστικά καταστήματα και πολιτισμός.
Λιντζέρης Δημήτριος	Υγειονομική περίθαλψη των κρατουμένων
Παπουτσής Δημήτριος	Εκπαίδευση Κρατουμένων (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας).
Σκραφνάκη Μαρία	Αναθεώρηση χωροταξικού Καταστημάτων Κράτησης-Χωροθέτηση νέας Δικαστικής Φυλακής Αθηνών.
Αυγερινοπούλου Διονυσία	Επανένταξη αποφυλακισθέντων.
Βόζεμπεργκ Ελισσάβεντ (Ελίζα)	Προτάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ανηλίκων και των γυναικών κρατουμένων.
Κόλλια-Τσαρουχά Μαρία	Περίληψη εισήγησης για τη χρήση ναρκωτικών και εξαρτησιογόνων ουσιών στις φυλακές.
Νεράντζης Αναστάσιος	Πειθαρχικό δίκαιο των κρατουμένων στις φυλακές. Σκέψεις-Προβληματισμοί-Προτάσεις. Μια προσέγγιση.
Γκιόκας Ιωάννης	Επανένταξη αποφυλακισμένων.
Κοραντής Ιωάννης	Αλλοδαποί κρατούμενοι.
Κουράκης Αναστάσιος	Ο θεσμός των αδειών κατά την έκτιση της ποινής.

Οι θέσεις και τα συμπεράσματα που διατυπώνονται στις εν λόγω εισηγήσεις έγιναν δεκτές από την Επιτροπή και περιλαμβάνονται στο κείμενο της Έκθεσης.

ΜΕΡΟΣ Β'

Εισαγωγικό σημείωμα του Προέδρου της Επιτροπής

1. Οι φυλακές και γενικότερα τα κλειστά ιδρύματα, όπως ψυχιατρεία, κέντρα αποτοξίνωσης κ.λ.π. συνιστούν μέρος του πολιτισμού μιας χώρας. Η κατάσταση, που επικρατεί σε αυτά και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι έγκλειστοι απεικονίζουν το πραγματικό πολιτιστικό επίπεδο της κοινωνίας. Είναι υποχρέωση της πολιτείας να παρεμβαίνει στην κατεύθυνση βελτίωσης του υπάρχοντος συστήματος, της μεταχείρισης των κρατουμένων και των όρων της καθημερινής τους διαβίωσης που σε κάποιες περιπτώσεις ισοδυναμεί με επιβίωση. Η υποχρέωση αυτή δεν είναι μόνο ηθική και ανθρωπιστική, αλλά αποτελεί και συνταγματική επιταγή. Γι' αυτό, διαρκώς και ανεξάρτητα από την εκάστοτε δημοσιονομική πολιτική, η πολιτεία οφείλει να προβαίνει στις αναγκαίες παρεμβάσεις ώστε οι ελληνικές φυλακές να καταστούν πράγματι σωφρονιστικά καταστήματα. Άλλωστε οι κρατούμενοι είναι στη φυλακή επειδή, τιμωρήθηκαν και όχι για να τιμωρηθούν.

Ο σκοπός της ποινής πρέπει να είναι εναρμονισμένος με την δίκαιη τιμωρία αλλά και τη δεύτερη ευκαιρία. Ο σωφρονισμός του εγκληματήσαντος δε μπορεί να γίνει με εκδικητική ή εκφοβιστική στέρηση των δικαιωμάτων του και προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειάς του. Αντιθέτως η κοινωνική άμυνα της πολιτείας γίνεται περισσότερο αποτελεσματική με τη δημιουργία προϋποθέσεων, ώστε ο ίδιος ο έγκλειστος να επανεξετάσει τα κοινωνικά και νομικά όρια της συμπεριφοράς του. Η πολιτεία οφείλει να στοχεύει στην ωρίμανση του ίδιου του κρατουμένου και όχι στην αχρήστευσή του. Όμως πρέπει να τονιστεί ότι τίποτα δε μπορεί να επιτευχθεί χωρίς τη θέληση και κινητοποίηση του ίδιου του κρατουμένου. Το σωφρονιστικό σύστημα απλώς του παρέχει την αναγκαία θεσμική υποστήριξη.

Το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τα συμβαίνοντα στις φυλακές, αλλά και τα γεγονότα που οδήγησαν σε αυτές είναι πάντοτε μεγάλο.

Η αύξηση των κρατουμένων και οι δύσκολες συνθήκες κράτησης, η οικονομική κρίση και η φτώχεια, τα μετά την αποφυλάκιση «βάσανα» θέτουν το πλαίσιο του ενδιαφέροντος.

Οι αποδράσεις, οι θάνατοι, αλλά και οι κατά καιρούς εξεγέρσεις των κρατουμένων θέτουν επί τάπητος την κατάσταση του σωφρονιστικού συστήματος και των δικαιωμάτων των κρατουμένων.

Στις μέρες μας τα προβλήματα στις ελληνικές φυλακές απορρέουν από τον υπερπληθυσμό των κρατουμένων σε σχέση με τις υφιστάμενες υποδομές (11.847 κρατούμενοι για 9.460 θέσεις – Στοιχεία Υπουργείου Δικαιοσύνης την 1/6/2011), τον μεγάλο αριθμό αλλοδαπών (57%), τον μεγάλο αριθμό κρατουμένων για αδικήματα που έχουν σχέση με ναρκωτικά (34%) και τέλος τα φαινόμενα διαφθοράς εντός των φυλακών.

Η επίλυση των προβλημάτων πέραν των ιδεολογικών και πρακτικών παραμέτρων, είναι βέβαιο ότι στοιχίζει στο κράτος πρόνοιας, κάτι που πρέπει να συνυπολογιστεί σε περιόδους οικονομικής κρίσης, χωρίς όμως να χάνεται ο στόχος της επανένταξης.

Επειδή σε κάθε περίπτωση πρέπει να ενθαρρυνθεί το συμμετοχικό πρότυπο εντός και εκτός των τειχών, κρίνεται αναγκαία η έναρξη ειλικρινούς διαλόγου μεταξύ της πολιτείας, της κοινωνίας και της δικαιοσύνης, για την κατάσταση των φυλακών μας και τη μοίρα των φυλακισμένων μας.

2. Η Επιτροπή συνεδρίασε 24 φορές, εκάλεσε εκπροσώπους φορέων, ζήτησε επίσης και έλαβε υπομνήματα και γνώμες ειδικών και ανέθεσε σε κάθε βουλευτή εισήγηση επί ενός κρίσιμου ζητήματος της σωφρονιστικής πολιτικής.

3. Η Επιτροπή επισκέφθηκε τις φυλακές του Κορυδαλλού (ανδρικές, γυναικείες, ψυχιατρείο, νοσοκομείο κρατουμένων) και τις φυλακές Αυλώνα και Ελεώνα, συνομίλησε με κρατούμενους και το προσωπικό και απέκτησε ίδια αντίληψη για την κατάσταση των σωφρονιστικών καταστημάτων.

4. Η Επιτροπή είχε ως επιστημονικό σύμβουλο τον Καθηγητή κ. Ιωάννη Πανούση επικουρούμενο από τον καθηγητή, Θ.Παπαθεοδώρου και τον διδάκτορα εγκληματολογίας, κ. Αγγ.Τσιγκρή, τους οποίους και ευχαριστώ για τη συμμετοχή τους στις εργασίες της Επιτροπής.

5. Η Επιτροπή συνεργάστηκε εποικοδομητικά με το Υπουργείο Δικαιοσύνης από το οποίο ζήτησε και έλαβε ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία για τις φυλακές και τους φυλακισμένους. Εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας τόσο στην πολιτική ηγεσία όσο και στην εν γένει διοίκηση για την αρωγή τους στο έργο της Επιτροπής.

6. Η Επιτροπή συζήτησε, πέραν των ειδικών θεμάτων της σωφρονιστικής πολιτικής και θέματα της αντεγκληματικής πολιτικής (προληπτικά, νομοθετικά) όπως και γενικότερα θέματα λειτουργίας του συνολικού μηχανισμού απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

(βραδύτητα δικαστηρίων, ποινικοποίηση κ.λ.π.) και ακόμα την ανάγκη συντονισμού Αστυνομίας - Δικαιοσύνης – Σωφρονιστικής διοίκησης.

7. Οι προτάσεις της Επιτροπής για βελτίωση του σωφρονιστικού συστήματος είναι βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες και καλύπτουν όλο το φάσμα των λειτουργιών και των λειτουργών των φυλακών (με ιδιαίτερη βέβαια έμφαση στα κρίσιμα ζητήματα όπως υγεία, εργασία, εκπαίδευση κ.λ.π.)

8. Η Επιτροπή αποφάσισε να μη γεμίσει την Έκθεση με αριθμούς και ποσοστά, αλλά να επικεντρωθεί στα προβλήματα και στις προτάσεις. Άλλωστε κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να αντλήσει ποσοτικά στοιχεία από τα έγγραφα που τηρούνται στο αρχείο της Επιτροπής..

9. Το πόρισμα αποτελεί συλλογικό δημιούργημα των μελών της επιτροπής, η οποία κατέληξε σε αυτό, μετά από αλληπάλληλες και ενδεδειγμένες συνεδριάσεις. Ως πρόεδρος της Επιτροπής οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον καθένα ξεχωριστά, για την ουσιαστική συμμετοχή του και την αποφασιστική του συμβολή στις εργασίες της Διακομματικής Επιτροπής και στο τελικό της αποτέλεσμα.

10. Εκφράζοντας την εκτίμηση του συνόλου των μελών της Επιτροπής και την δική μου, οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον καθηγητή κ. Γιάννη Πανούση για τη συμμετοχή του στις εργασίες της Επιτροπής αλλά και για την καθοριστική του συμβολή στη σύνταξη και επιστημονική επιμέλεια της παρούσας Έκθεσης.

11. Ως πρόεδρος της Επιτροπής θέλω να ελπίζω ότι η Έκθεση αυτή θα τύχει ενός ευρύτερου διαλόγου τόσο στην Εθνική Αντιπροσωπεία όσο και στην εκτελεστική εξουσία αλλά και στην επιστημονική κοινότητα, ώστε οι ελληνικές φυλακές να καταστούν πράγματι σωφρονιστικά καταστήματα.

12. Τέλος η Επιτροπή, συγκεντρώνοντας τα πορίσματά της θεώρησε σκόπιμο να κάνει τρεις ρηξικέλευθες αλλά χρήσιμες θεσμικές προτάσεις:

1. Τη σύσταση Μόνιμης Διακομματικής Επιτροπής για την εξέταση του Σωφρονιστικού Συστήματος.
2. Την ίδρυση Πειραματικής Φυλακής – προτύπου.

3. Την ίδρυση Ανεξάρτητου Ινστιτούτου Αντεγκληματικής Πολιτικής.

Ως Επιτροπή, αλλά και εγώ προσωπικά ως Πρόεδρος, θέλουμε να διαβεβαιώσουμε τη Βουλή και δι' αυτής την ελληνική κοινωνία ότι το ενδιαφέρον μας για τους έγκλειστους συνανθρώπους μας είναι και θα είναι συνεχές διότι το θεωρούμε ως αναγκαία μορφή κοινωνικής αλληλεγγύης.

Ο Πρόεδρος της Επιτροπής

**Δημήτριος Λιντζέρης,
Διδάκτωρ Ιατρικής, Βουλευτής Β' Πειραιώς.**

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

I. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ

Κτίζουμε τείχη αδιαφορίας δίπλα στις μάντρες φυλακών
Γ.Α. Μαγκάκης

1. Η Επιτροπή κατά τη διάρκεια των εργασιών της αλλά και προκειμένου να συντάξει την τελική της Έκθεση έλαβε υπόψη:

1.- Τις σχετικές διατάξεις του Ελληνικού Συντάγματος (ιδίως τα άρθρα 2,4,5 κ.α.), τον ισχύοντα σωφρονιστικό κώδικα (Ν 2776/99), ως και τη λοιπή σχετική νομοθεσία, τους ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες (2006), τους στοιχειώδεις κανόνες μεταχείρισης (ΟΗΕ), τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τις Εκθέσεις της CPT για την απάνθρωπη μεταχείριση, τις εκθέσεις του Συνηγόρου του Πολίτη και της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

2.- Τα υπομνήματα, τις αναφορές και την ανταλλαγή απόψεων με εκπροσώπους φορέων που έχουν σχέση με το σωφρονιστικό σύστημα.

3.- Στοιχεία από την Διακομματική Επιτροπή που συστήθηκε το 2008, η οποία δεν ολοκλήρωσε το έργο της, λόγω της προκήρυξης των βουλευτικών εκλογών του 2009.

4.- Την κατάσταση των ελληνικών φυλακών **(με ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που παρατίθενται σε Παράρτημα)** και με βάση τα συμπεράσματα που πρόεκυψαν από την επίσκεψη της Επιτροπής σε σωφρονιστικά καταστήματα.

Βασικό εργαλείο δουλειάς για την Επιτροπή υπήρξε η Έκθεση της Διακομματικής του 1994, η οποία είχε άλλωστε εμπνεύσει τόσο το νομοθέτη του 1999, όσο και πολλές αλλαγές, που επήλθαν στη σωφρονιστική πραγματικότητα.

Η Έκθεση συνετάγη με την εποπτεία του Προέδρου της Διακομματικής Επιτροπής Δ. Λιντζέρη και την επιστημονική επιμέλεια του καθηγητή Εγκληματολογίας Γιάννη

Πανούση. Στις εργασίες της Επιτροπής συμμετείχαν και προσέφεραν επιστημονική τεκμηρίωση ο καθηγητής Αντεγκληματικής Πολιτικής Θ. Παπαθεοδώρου και ο Δρ. Εγκληματολογίας Άγγελος Τσιγκρής.

Η Επιτροπή θεώρησε από την αρχή σκόπιμη την καταγραφή των διατάξεων του ισχύοντος Σωφρονιστικού κώδικα, που *δεν λειτούργησαν* καθόλου, ή *δυσλειτουργήσαν*. Ίσως είναι η πρώτη φορά που γίνεται μια συνοπτική έστω αξιολόγηση των λειτουργικών κενών και της απόστασης μεταξύ της βούλησης του νομοθέτη και της εφαρμογής της.

2. Ενδεικτικός κατάλογος βασικών κανόνων, ρυθμίσεων Σωφρονιστικού κώδικα που δεν εφαρμόστηκαν ή εφαρμόστηκαν μερικώς

Άρθρα 1-2,4: Χρειάζεται επανεξέταση των τρόπων ελέγχου της νομιμότητας και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας των κρατουμένων και των δικαιωμάτων τους (μέσω νέων οργάνων ή του Δικαστή Έκτισης Κυρώσεων).

Άρθρο 3: Τα ζητήματα ισότητας πρέπει να προσεγγισθούν και σε σχέση με αλλοδαπούς κρατούμενους.

Άρθρο 5: Στις εκλογές συμμετέχει πολύ μικρός αριθμός κρατουμένων.

Άρθρο 6: Επιβάλλεται καλύτερη ενημέρωση των κρατουμένων για την έννομη προστασία τους.

Άρθρο 7: Είναι αναγκαία μια μεγαλύτερη τυπικότητα στα μέτρα φύλαξης (όχι προφορικές εντολές, γνώμη συμβουλίων φυλακής).

Άρθρα 11,15,16: Ο υπερπληθυσμός καταλύει τον διαχωρισμό και χειροτερεύει τις συνθήκες διαβίωσης.

Άρθρο 12: Υπάρχουν τρία ειδικά καταστήματα κράτησης για νεαρούς (Αυλώνα, Βόλος, Κασσαβέτεια). Δεν δημιουργήθηκαν με Π.Δ. άλλα όπως προβλέπει ο νόμος.

Άρθρο 13: Παρότι στο κατάστημα κράτησης γυναικών στον Ελαιώνα Θηβών λειτουργεί σχολείο δεύτερης ευκαιρίας και γίνονται ειδικά προγράμματα υπάρχει αναγκαιότητα επέκτασής τους.

Άρθρα 20,21: Υπάρχουν ακόμα κτίρια χωρίς άδειες και ακατάλληλοι χώροι (άρθρο 87 §5 Σ.Κ.)

Άρθρο 27: Η φαρμακευτική περίθαλψη είναι πενιχρή- Αργούν οι εξετάσεις τους (όταν και εάν γίνονται), παρά τις διαχρονικά καταβαλλόμενες προσπάθειες για προμήθεια φαρμάκων.

Άρθρο 30: Δεν υπάρχουν αναρρωτήρια ή ειδικά τμήματα για λοιμώδη νοσήματα κ.λ.π..

Άρθρο 32 §1-2: Είναι απόντες οι κοινωνικοί φορείς (για την ποιότητα της διατροφής και του συσσιτίου)

Άρθρο 33: Ο ρουχισμός είναι ανεπαρκής

Άρθρο 34: Σε πολλά καταστήματα λειτουργούν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και περιορισμένοι χώροι άθλησης. Παρόλα αυτά δεν υπάρχουν οργανωμένες δραστηριότητες μόρφωσης, άθλησης κ.λ.π. σε όλα τα καταστήματα κράτησης.

Άρθρο 35: Σπάνια καταρτίζονται προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης/Εκπαιδευτικές άδειες σπάνιες.

Άρθρο 36: Σπάνια καταρτίζονται προγράμματα σωματικής άσκησης. Δεν υπάρχουν γήπεδα.

Άρθρο 38: Σπάνιες είναι οι ψυχαγωγικές-πολιτιστικές εκδηλώσεις και αφορούν λίγους.

Άρθρο 40: Υπάρχουν λίγες θέσεις εργασίας, χωρίς συνεργασία με επαγγελματικούς φορείς. Στην πράξη η εργασία των κρατουμένων λειτουργεί ως μηχανισμός απόσβεσης της ποινής. Προβληματική είναι επίσης η διαδικασία της τρίμηνης επετηρίδας.

Άρθρο 42: Δεν υπάρχει οργάνωση εργασίας έξω από τα σωφρονιστικά καταστήματα.

Άρθρο 52 § 3: Οι ιδιαίτεροι χώροι επισκέψεων συζύγων, τέκνων δεν είναι κατάλληλοι.

Άρθρο 54 §5: Είναι αναιτιολόγητες οι περισσότερες απορρίψεις αδειών.

Άρθρο 56 § 3: Οι περιοριστικοί όροι για άδεια ισχύουν και για τους ενήλικες.

Άρθρο 58-α: Σπάνια χορηγούνται εκπαιδευτικές άδειες (λόγω διστακτικότητας).

Άρθρα 59-64: Δεν λειτουργούν τα κέντρα αλλά ούτε τα τμήματα ημιελεύθερης διαβίωσης.

Άρθρο 65 § 5: Δεν εκδόθηκε η κοινή υπουργική απόφαση για τον κανονισμό ασφάλειας.

Άρθρο 66 § 6: Δεν παρίσταται δικηγόρος στα σοβαρά πειθαρχικά .

Άρθρο 74 § 1,3: Οι μεταγωγές για λόγους υγείας (με πόρισμα τριών γιατρών) δεν εφαρμόζονται, λόγω έλλειψης ιατρικού προσωπικού.

Άρθρο 75: Διαπιστώνεται βραδύτητα στις μεταγωγές για δικονομικούς λόγους.

Άρθρο 78: Κρατούμενοι απολύονται και τα Σαββατοκύριακα.

Άρθρο 79: Δεν εκδόθηκε το ΠΔ για τις διατυπώσεις απόλυσης.

Άρθρο 81: Δεν συγκροτήθηκαν οι Επιτροπές κοινωνικής υποστήριξης.

Άρθρο 82 § 3: Δεν ιδρύθηκαν ειδικές επιχειρήσεις για πρόσληψη απολυομένων.

Η μη εφαρμογή πολλών διατάξεων του ισχύοντος Σωφρονιστικού κώδικα αποδίδεται σε *οικονομικούς λόγους, σε γραφειοκρατία ή και σε αναχρονιστικές αντιλήψεις.*

Τις παραπάνω αποκλίσεις καθώς και τις ελλείψεις σε υλικοτεχνική υποδομή και σε εξειδικευμένο προσωπικό, διαπίστωσε η Επιτροπή στις επισκέψεις της στα σωφρονιστικά καταστήματα.

3. Επειδή η φυλακή είναι μια λειτουργική μηχανή, που συγκροτείται από επιμέρους στοιχεία, καθένα από τα οποία παίζει το δικό του ρόλο, πρέπει να προσεγγίσουμε τα ειδικά ζητήματα (εκπαίδευση, εργασία, υγεία κ.α.) χωρίς να χάνουμε από μπροστά μας το όλον *σωφρονιστικό σύστημα* ως τέτοιο.

Σε κάθε περίπτωση η αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας της κλειστής φυλακής (λόγω των συνολικών αλλά και ατομικών αρνητικών συνεπειών) σημαίνει αφενός λήψη βελτιωτικών/μεταρρυθμιστικών μέτρων και αφετέρου εφαρμογή νέων θεσμών εποπτευόμενης ελευθερίας (π.χ. ημιελεύθερη διαβίωση, τμηματική εκτίμηση ποινής, κοινωφελής εργασία κ.α.).

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

*Η δικαιοσύνη βρίσκεται ανάμεσα
στην υπερβολική επιείκεια και την απάνθρωπη σκληρότητα
Ντιντερό*

1.- Το σύστημα (της απονομής) της ποινικής δικαιοσύνης με υποσυστήματα την Αστυνομία, τα δικαστήρια και τις φυλακές πρέπει να λειτουργεί *οριζόντια* και *συνθετικά* και να μην αναιρεί το ένα μέρος το άλλο. Ο δικαιοπολιτικός, θεωρητικός και λειτουργικός ενιαίος φιλελεύθερος χαρακτήρας των μέσων επίσημου κοινωνικού ελέγχου νομιμοποιεί στη κοινή γνώμη τις κοινωνικές αξίες και τους κώδικες συμπεριφοράς αλλά και την τιμώρηση των παραβιάσεών τους.

Το ίδιο ισχύει και με τις άλλες δύο πτυχές της αντεγκληματικής/σωφρονιστικής πολιτικής: την *πρόληψη* και την *κοινωνική επανένταξη*. Και στον τομέα αυτό πρέπει να υπάρξει *συντονισμός*, *συνευθυνότητα* και *κοινή γλώσσα συνεννόησης* όλων των εμπλεκόμενων φορέων ώστε η ευαισθητοποίηση να λάβει τελικά τη μορφή της στήριξης/αλληλεγγύης.

Η ορθολογική νομοθέτηση των ποινικών κανόνων (με βάση τις αρχές της δίκαιης, ίσης και ήπιας μεταχείρισης) και η δικαιοσύνη της εγγύτητας και της διαπαιδαγώγησης (επανορθωτική, θεραπευτική) δεν πρέπει να συνοδεύονται από ένα σωφρονιστικό σύστημα “πρόσθετης ποινής”. *Ας μη ξεχνάμε ότι οι κρατούμενοι είναι στη φυλακή επειδή τιμωρήθηκαν και όχι για να τιμωρηθούν.*

Οι αρχές της σωφρονιστικής πολιτικής και της σωφρονιστικής νομιμότητας και οι στόχοι της επανένταξης και της επανασυμφιλίωσης του κρατούμενου με την κοινωνία (μείωση υποτροπής) πρέπει να τηρούνται ακόμα κι αν η ποινική δικαιοσύνη προκαλεί

με την αυστηρότητα των ποινών υπερπληθυσμό, δυσχεραίνει δηλαδή τη δικαιοκρατική μεταχείριση εντός των φυλακών.

2.- Η στερητική της ελευθερίας ποινή παραμένει μια τιμωρία “καθεαυτήν”. Στην κατάχρηση ελευθερίας, που έκανε ο εγκληματίας-κρατούμενος, η Πολιτεία δεν επιτρέπεται να απαντάει με κατάχρηση εξουσίας ή με εγκατάλειψη. Το *ανθρωποκεντρικό ελληνικό Σύνταγμα* καθιερώνει το απαραβίαστο της αξίας του ανθρώπου, που δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό (στο όνομα των όποιων αντιλήψεων περί ειδικών σχέσεων εξουσίας, ή και της εσωτερικής τάξης/ασφάλειας).

Ο ποινικός και σωφρονιστικός ουμανισμός πρέπει να στοχεύει στην *επαναπροσωποποίηση* του εγκληματίσαντος και στην *επανασυμφιλίωσή* του με την κοινωνία.

Δεν πρέπει η *υποχώρηση ή η ατροφία του κοινωνικού κράτους* να συνοδευτεί από μια ποινικοποίηση της φτώχειας ή από μια λογική διαχείρισης των κοινωνικά αποκλεισμένων μέσω υπερβολικής καταστολής, δεδομένου ότι μεγάλο ποσοστό (περί το 1/3) των κρατουμένων είναι άποροι.

Η βελτίωση της οργάνωσης και λειτουργίας του σωφρονιστικού συστήματος επηρεάζεται από τον τρόπο συγκρότησης και δράσης του *συνολικού μηχανισμού απονομής της ποινικής δικαιοσύνης* αλλά δεν πρέπει να παραβιάζονται οι αρχές και οι κανόνες μιας μετά το έγκλημα (*post delictum*) σωφρονιστικής πολιτικής.

Δεν είναι επιτρεπτό σε μία ανοικτή δημοκρατική κοινωνία να επανέρχεται συνέχεια η Πολιτεία σε ζητήματα εξανθρωπισμού των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων που θα έπρεπε να είχαν λυθεί από καιρό (βλέπε στοιχειώδεις κανόνες ΟΗΕ 1957, Συστάσεις Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου Ευρώπης R 1973(5), R 1987 (3), ΚΜετΚρ 1989, Ν. 2776/99, R 2006).

Ως έσχατο μέτρο (*Ultimum refugium*) ή έσχατο μέσο (*Ultimum remedium*) η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να αποτελεί την εξαίρεση (σοβαρά εγκλήματα) και όχι τον κανόνα (διοικητικές παρεμβάσεις). Από την άλλη οι απαιτήσεις για προστασία, ασφάλεια και πειθαρχία εντός των φυλακών πρέπει να είναι *συμβατές με τα δικαιώματα και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια των κρατουμένων* [βλ. R (62) 2].

Μία Πολιτεία που διέπεται από τις αρχές της δικαιοσύνης και της ελευθερίας δεν είναι δυνατό να μην αντιδρά κατά του εγκλήματος, αλλά οι θεσμικές παρεμβάσεις οριοθετούνται από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η *αναγκαία αυτοάμυνα* και η *αυτοπροστασία* της κοινωνίας δεν είναι συμβατή με την ύπαρξη συνθηκών διαφθοράς ή εξαθλίωσης ή ταπείνωσης των κρατουμένων μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα. Η *κοινωνία – τιμωρός* δεν επεκτείνεται και πίσω από τα κάγκελα. Αντίθετα ο σεβασμός της ζωής και της αξιοπρέπειας *από τη μία* δίνουν την ευκαιρία στον κάθε καταδικασμένο να επανεξετάσει και να επανακαθορίσει τις σχέσεις του με το νόμο και τους άλλους συνανθρώπους του, και *από την άλλη* αποδεικνύει ότι ακόμη και η ασφάλεια/επίβλεψη είναι παράμετρος πολιτισμού και όχι μόνο τεχνολογικών εργαλείων.

Η ανθρωπιστική, δίκαιη, ισότιμη και προσανατολισμένη προς την επανένταξη μεταχείριση σε ένα πλαίσιο *οιονεί-ελευθερίας*, αποτελεί απαραβίαστη σωφρονιστική αρχή.

III. ΑΡΧΕΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

*Ο νόμος είναι μια συμφωνία πως οι πολίτες θα φέρονται δίκαια μεταξύ τους,
αλλά δεν είναι ικανός, ο νόμος μόνος,
να κάνει καλούς και δίκαιους τους πολίτες.
Αριστοτέλης*

1.- Η οριοθέτηση της αντεγκληματικής πολιτικής για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη συνιστά μια *πολιτική απόφαση* που πρέπει όμως να παγιώνεται σ' ένα *δημοκρατικά νομιμοποιημένο ποινικό δίκαιο*. Πρέπει ν' αποφευχθεί τόσο η αυθαιρεσία στον ορισμό του εγκλήματος (από το Κράτος) όσο και η άνομη μη εφαρμογή των νόμων (από την κοινωνία). Το έγκλημα πρέπει όχι μόνο να παραβιάζει τον ποινικό νόμο αλλά και την πρωταρχική αξία που προσβάλλεται (π.χ. ζωή), την προστασία της οποίας –ακόμα και μέσω των ποινών- ενστερνίζονται όλοι. Δεν πρέπει δηλαδή οι ποινικές διατάξεις να εκφράζουν μόνον απόψεις μιας εποχής ή μιας συγκυρίας αλλά πρέπει ν' απηχούν βασικές κοινωνικοπολιτισμικές σταθερές αρχές. Πρόβλημα στις παραπάνω διαπιστώσεις δημιουργεί, τόσο η *πολυνομία* (που ευνοεί και τη διαφθορά), όσο και η *ανομία* (επιτρεπτικότητα, ατιμωρησία).

Οι αρχές της δικαιοσύνης που θα διέπουν την κοινωνία, πρέπει να διαμορφώνονται μέσω επαλλήλων συναινέσεων.

Η (υπερ)ποινικοποίηση, που βαίνει πέραν του πεδίου των *malum per se* και του *malum prohibitum* σε ζητήματα ηθικής αποδοκίμασίας, ή “διοικητικής ρύθμισης” παραβιάζει αρχές του κράτους δικαίου. Άρα η κοινωνική εμπιστοσύνη στις αξιολογήσεις του ποινικού δικαίου συνιστά απαραίτητο όρο για την αποδοχή/εφαρμογή του. Πρόληψη, προστασία, άμυνα, ασφάλεια εννόμων αγαθών συγκροτούν τη βάση της ποινικοποίησης, αλλά και το ποινικό δίκαιο δεν πρέπει να περιλαμβάνει απαγορεύσεις, οι οποίες δεν έχουν την ισχυρή υποστήριξη της κοινωνίας.

Είναι αυτονόητο ότι η διαχείριση τόσο της μικρής παραβατικότητας, όσο και της διαδικασίας επανένταξης, συνιστούν – εκτός από κρατική ευθύνη – και πεδίο κοινοτικής/κοινωνικής δράσης και παρέμβασης.

Το έγκλημα ως ατομικό βιοκοινωνικό φαινόμενο γεννιέται μέσα στην κοινωνία και πρέπει η ίδια η κοινωνία να συμμετέχει στην προληπτική και επανενταξιακή διαχείρισή του. Το ότι δεν είναι εύκολο ν’ αντιμετωπισθούν οι πηγές του εγκλήματος (φτώχεια, ανισότητα, αδικία), τούτο δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να επουλώνουμε τις πληγές του εγκλήματος.

Η ποινικοποίηση/αποποινικοποίηση δεν αποτελούν μόνο πεδίο συχνά αυθαίρετων αξιολογήσεων/ρυθμίσεων του κράτους αλλά και αντικείμενο κοινωνικής δυναμικής. Άλλωστε πραγματικά εγκλήματα δεν είναι οι πράξεις που τιμωρούνται, αλλά οι πράξεις που αξίζει (σύμφωνα με τους κοινωνικούς κώδικες) να τιμωρηθούν.

Η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική (με διακριτούς ρόλους κράτους-κοινωνίας-πολιτών) είναι το ζητούμενο και όχι το διεθνώς αποτυχημένο μοντέλο ενός πανοπτικού, μη δημοκρατικά ελεγχόμενου κράτους.

Χωρίς την κοινωνία κανένα κρατικό σύστημα διαχείρισης του εγκλήματος δεν μπορεί να πετύχει.

Η εργαλειοποίηση του ποινικού δικαίου, δηλαδή η χρήση και χρησιμοποίησή του για τη διαχείριση της εγκληματικότητας δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει κριτήρια και όρια, διότι πολλές φορές η εγκληματοποίηση/απεγκληματοποίηση μετατρέπονται σε αιτίες εγκλημάτων.

Σε διαφορετική περίπτωση η κρίση της νομιμοποίησης ελοχεύει. Η προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα δεν επιτρέπεται να παραβλέπει το σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων, ή και θεμελιώδεις αρχές δικαιοσύνης και πολιτισμού. Αυτό ίσως και νάναι το πλαίσιο “της ηθικής του ποινικού δικαίου”.

Η ποινικοποίηση έχει συνεπώς χαρακτήρα συνεχούς υπενθύμισης ορίων.

2. Η *αποποινικοποίηση*, που ακυρώνει την ποινική πτυχή των κοινωνικών αντιδράσεων και η *απεγκληματοποίηση*, που ακυρώνει το ετικετάρισμα των κοινωνικών προβλημάτων ως εγκλημάτων, δεν αφορούν μόνον τους καταργηστές (κίνημα στη Σκανδιναβία το 1960-1970 που άσκησαν κριτική στο σωφρονιστικό σύστημα και ζήτησαν την κατάργηση των φυλακών και των στερητικών της ελευθερίας ποινών) αλλά και όσους δεν θέλουν την επέκταση του πεδίου εφαρμογής του ποινικού νόμου (π.χ. στις αποκλίνουσες συμπεριφορές). Τούτο όμως δε σημαίνει χαλάρωση στην απαξίωση και τη “δίκαιη ανταμοιβή” του εγκλήματος

3. Η αρχή της αναλογίας “εγκλήματος –τιμωρίας” συνδέεται με την ειδική απαξία κάθε συγκεκριμένης εγκληματικής πράξης και συνιστά απαραβίαστο όρο του νομικού πολιτισμού (δίκαιη δίκη), συνδέεται με την αποτελεσματικότητα διαχείρισης και ελέγχου, αλλά και διαμορφώνει συνθήκες ασφάλειας και συναίνεσης, χωρίς υποχωρήσεις του κράτους Δικαίου (στη μία ή στην άλλη κατεύθυνση).

Η κοινωνική ωφελιμότητα από την αποτροπή είναι δεδομένη. Η δίκαιη κοινωνική τάξη δεν ανέχεται την έμπρακτη εγκληματική ανατροπή της. Αυτό όμως δεν δικαιολογεί, ούτε υπερβολικά αυστηρούς νόμους, ούτε δυσανάλογες ποινές.

4. Το ποινικό δίκαιο τελεί μια *διπλή λειτουργία*: προστατεύει τα έννομα αγαθά εξαναγκάζοντας το άτομο να συμμορφωθεί προς τους πρωταρχικούς κανόνες/αξίες, αλλά προστατεύει και το άτομο (από την κρατική αυθαιρεσία).

Η ποινή συνιστά, από τη μεριά της, αποκατάσταση του “τρωθέντος” -λόγω του εγκλήματος- δικαίου.

Η άσκηση προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής μέσω της απειλής της ποινής πρέπει να επικεντρώνεται στη θετική γενική πρόληψη, δηλ. τη διαπαιδαγώγηση του πολίτη, ώστε να επιλέγει νόμιμες μορφές συμπεριφοράς.

Στα πλαίσια αυτά, εντάσσεται και η “αντεγκληματική πολιτική” η οποία είναι τομέας της πολιτικής που επηρεάζει ανθρώπινα αγαθά.

Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η (προληπτική και όχι μόνο) αξία των κοινωνικών μέτρων και η ασφάλεια των νομοθετικών ορισμών. Η ποινικοποίηση και εγκληματοποίηση μόνον των πραγματικών εγκλημάτων πρέπει να συνιστά την κατευθυντήρια αρχή. Πέραν του σκληρού πυρήνα των σοβαρών εγκλημάτων, η τάση απεγκληματοποίησης δίνει συχνά στην κοινωνία τη δυνατότητα αυτορύθμισης. Η ποινή, που λειτουργεί ως παράγοντας κοινωνικής διαπαιδαγώγησης, αφού

πραγματώνει την αποδοκιμασία της κοινωνίας, προϋποθέτει μια συμφωνία επί της αρχής.

Η συγκρότηση και λειτουργία του Κράτους (ή ευρύτερα της Πολιτείας), η πολιτική νομιμοποίηση στη θεσμοθέτηση ποινικών μέτρων για την καταστολή του εγκλήματος, η κοινωνική πολιτική στην πρόληψη των αντικοινωνικών συμπεριφορών (κυρίως με την άρση των ανισοτήτων και των αδικιών) συνιστούν βασική και απαραίτητη προϋπόθεση, τόσο για την κατοχύρωση του δικαιώματος της κοινωνίας να “αυτοσυντηρηθεί” και ν’ αυτοπροστατευθεί, όσο και για την θεμελίωση των προϋποθέσεων και των διαδικασιών, με βάση τις οποίες θα αναγνωρίζεται / καταγιγνώσκεται το δίκαιο και το άδικο.

Η κοινωνική τάξη δεν επιτυγχάνεται με τη συνεχή μετακίνηση των ορίων της περιθωριακότητας ή της επικινδυνότητας λόγω φόβου και ανασφάλειας. Δεν τιμωρεί η “αγανακτισμένη” κοινή γνώμη αλλά η φιλελεύθερη έννομη τάξη, η οποία λειτουργεί υπέρ της δικαιοσύνης κι όχι απλώς υπέρ της “νομιμοφροσύνης”.

Οι πολιτικές ελευθερίες και τα πολιτικά δικαιώματα πρέπει να υπάγονται και να υπακούουν ένα γενικό κανόνα δικαιοσύνης, με βάση τον οποίο δεν περιορίζουν οι ελευθερίες των μεν τις ελευθερίες των δε.

IV. ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

*Το κελί έχει μια δική του ζωή
Που μόνο με προφορικές αναμνήσεις και
Διαλόγους στέκει
Παύλος Ζάννας, Ημερολόγιο φυλακής*

Η ποιοτική και ποσοτική αύξηση της εγχώριας ή εισαγόμενης (κυρίως λόγω παράνομης μετανάστευσης) εγκληματικότητας, επηρεάζει τόσο την απονομή της δικαιοσύνης, όσο και τη λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων (υπερπληθυσμός, συμφυρμός, πολυεθνική, πολυπολιτισμική, πολυθρησκευτική συνύπαρξη με ενδοομαδικές συγκρούσεις).

Η συνταγματικά και νομοθετικά κατοχυρωμένη υποχρέωση της Διοίκησης να προστατεύει τα δικαιώματα των κρατουμένων (άρθρα 2,5 Συνταγμ., άρθρα 2-5 Ν.2776/99) προσκρούει δυστυχώς σήμερα σε ορισμένες αντικειμενικές αρνητικές συνθήκες:

- Τον υπερπληθυσμό (βλ. Παράρτημα)
- Τον συμφυρμό (βλ. Παράρτημα)
- Την κακή κατάσταση πολλών κτιριακών εγκαταστάσεων (βλ. ΘΕΜΙΣ)
- Την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού (βλ. εισηγήσεις βουλευτών και ειδικών).

Η Επιτροπή εξαρχής, από την πρώτη συνεδρίασή της, όρισε τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων, ως την *κόκκινη γραμμή*, πέραν της οποίας δεν είναι επιτρεπτή οποιαδήποτε περιοριστική νομοθέτηση.

Επειδή είναι αμφίβολο κατά πόσο, σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι παραδεκτοί περιορισμοί που συνδέονται με την εσωτερική τάξη του καταστήματος και οι οποίοι επιβάλλονται δια καταναγκασμού, η εξέταση των δικαιωμάτων των κρατουμένων μπορεί να γίνει κάτω από το πρίσμα των εγγυήσεων για το σεβασμό της αξιοπρέπειας και της ηθικής τους ελευθερίας. Το “δίκαιο” δεν επιτρέπεται να υποκύπτει εσαεί στη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Οι κρατούμενοι πρέπει να θεωρηθούν ότι έχουν “πλήρη δικαιώματα” και να μην εκληφθεί η φυλάκιση ως “οιονεί –εξαιρετική κατάσταση”, κάτι δηλαδή σαν κηρυγμένος κοινωνικός πόλεμος (με νικητές και νικημένους).

Ο φυλακισμένος παραμένει υποκείμενο θεμελιωδών δικαιωμάτων και οι ρυθμίσεις που μπορεί να γίνουν, θα αφορούν στη χρήση των δικαιωμάτων και όχι στον περιορισμό τους.

Σημασία συνεπώς έχει η “ειδική λειτουργική σχέση” και όχι η νομική κατάσταση (της ειδικής σχέσης εξουσίασης που ήταν στο παρελθόν για πολλούς η δικαιολογία στέρησης δικαιωμάτων) και οι κατάλληλες αναγκαίες και ανάλογες ρυθμίσεις θα αναφέρονται στο πρακτικό επίπεδο και όχι στο θεωρητικό, ότι δηλαδή το κράτος έχει θέσει σε ειδικό καθεστώς καταστολής και ελέγχου τη ζωή των κρατουμένων.

Τα “δικαιώματα των κρατουμένων” σχετίζονται με την ιδιομορφία άσκησής τους και όχι με το περιεχόμενό τους που είναι ακριβώς το ίδιο με αυτό των ελεύθερων πολιτών. Δεν πρέπει να υπάρχουν “γκρίζες ζώνες” στο σεβασμό των δικαιωμάτων (Καρύδης, βοηθός Συνήγορος Πολίτη), ώστε να δίνουμε την ευκαιρία στο Ευρωπαϊκά δικαστήρια να καταδικάζουν τη χώρα μας.

2. Ο *εξανθρωπισμός των φυλακών*, θα συμβάλλει και στις *ηπιότερες αντιδράσεις των φυλακισμένων*, στη μη επέκταση του ιδρυματισμού, στη μείωση των εκδηλώσεων αυτο-επιθετικών (αυτοτραυματισμοί, αυτοκτονίες) ή ετερο-επιθετικών (βιαιότητες,

“ξεκαθαρίσματα”) συμπεριφορών, στη μη αλλοτρίωση, ή στη μη πλήρη αποκοινωνικοποίηση.

Το *προνοιακό ή θεραπευτικό* πρότυπο της βελτίωσης των κρατουμένων και το *δικαιικό* πρότυπο του σεβασμού των δικαιωμάτων πρέπει να συμπληρωθούν με ένα *συμμετοχικό* πρότυπο, με την έννοια τόσο της ενεργοποίησης του ίδιου του κρατούμενου στα προγράμματα και στις δραστηριότητες, όσο και της κοινωνικής στήριξης των προσπαθειών του για επανένταξη.

Το αντικείμενο της σωφρονιστικής πολιτικής δεν είναι η τιμωρητική εξιλέωση μέσω της ποινικής καταστολής, αλλά η ανθρωπιστική μεταχείριση του εγκληματία και η επάνοδός του στην κοινωνική συμβίωση (μέσω της αλλαγής νοοτροπίας/στάσης τόσο του ίδιου όσο και του κοινωνικού περιβάλλοντος).

Δεν είμαστε πλέον στην εποχή των Règles Minima, δηλαδή του καθορισμού των *ελάχιστων ανεκτών ορίων* μεταχείρισης των κρατουμένων (κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά, κ.ο.κ.) [R (87)3, Προοίμιο]. Οι σύγχρονες τάσεις της σωφρονιστικής πολιτικής στηρίζονται σε *τρεις θεμελιώδεις αρχές* (αρχή της όσο δυνατόν ευρύτερης εξομοίωσης των συνθηκών ζωής στη φυλακή με τις εν γένει συνθήκες ζωής, αρχή της άμβλυνσης των βλαπτικών συνεπειών της στέρησης της ελευθερίας και αρχή της έκτισης της ποινής κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να βοηθήσει τον κρατούμενο να ενταχθεί στην ελεύθερη κοινωνία), που πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα από τη σωφρονιστική διοίκηση.

V. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

*Όταν οι νόμοι εφαρμόζονται δίκαια για γηγενείς και ξένους,
χωρίς να παραβιάζεται ποτέ το δίκαιο,
τότε η πολιτεία ευημερεί
Ησίοδος*

Στα ζητήματα της σωφρονιστικής πολιτικής δοκιμάζονται η ευαισθησία και τα ανθρωπιστικά αισθήματα μιας κοινωνίας, η αντοχή των δημοκρατικών θεσμών και ιδίως η προστασία των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των κρατουμένων ανθρώπων.

Ο ελάχιστος πυρήνας απαραβίαστης ιδιωτικής ζωής, δηλαδή η ανθρωπιστική διαβίωση από άποψη τόσο φυσικών όσο και ηθικών όρων, συνιστά μέρος της σωφρονιστικής νομιμότητας (προς την οποία προσβλέπουν και όλοι οι σχετικοί διεθνείς και ευρωπαϊκοί σωφρονιστικοί κανόνες). Σ' αυτούς τους όρους πρέπει να προστεθούν οι κοινωνικοί, οι προσωπικοί, οι ηθικοί κ.ά.

Η Επιτροπή προέβη αρχικά σε μια γενική θεώρηση του θεσμικού πλαισίου (Εθνικού, Ευρωπαϊκού) σε σχέση με την επανένταξη.

Το Σύνολο κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων (Κοινωνία των Εθνών 1934) διέπτετο από ανθρωπιστική διάθεση και στόχευε στην ηθική τόνωση του κρατουμένου. Οι Στοιχειώδεις κανόνες του ΟΗΕ (1957) στόχευαν σε “αποδεκτούς στοιχειώδεις όρους διαβίωσης” και στην αμερόληπτη, χωρίς διακρίσεις εφαρμογή.

Η Απόφαση (73) 5 για το Σύνολο των στοιχειωδών κανόνων (Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών 1973) αναφέρονταν “στην εξασφάλιση του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας του κρατούμενου”.

Η Σύσταση R (87) 3 της Επιτροπής των Υπουργών των Κρατών – Μελών σχετικά με τους ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες (Συμβούλιο της Ευρώπης 1987) “παροτρύνει τις σωφρονιστικές διοικήσεις να αναπτύξουν μια πολιτική, μια διαχείριση και μια πρακτική, που να θεμελιώνονται στις σύγχρονες αρχές του σκοπού (επανένταξης) και της επιείκειας” και ορίζει ρητά ως σκοπούς της μεταχείρισης “...την προστασία της αξιοπρέπειας, την ανάπτυξη αίσθησης υπευθυνότητας και την ανάληψη αρμοδιοτήτων, που θα τους βοηθήσουν να επανενταχθούν στην κοινωνία...”.

Τέλος η Σύσταση Rec (2006) (ως Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες) (Επιτροπή Υπουργών Συμβουλίου της Ευρώπης 11/1/06) ορίζει ότι η “η ζωή στη φυλακή θα προσεγγίζει όσο το δυνατό περισσότερο τις θετικές όψεις της ζωής στην κοινότητα” (Τμ. 1,5) και ότι “η κάθε κράτηση θα οργανώνεται έτσι, ώστε να διευκολύνει την επανένταξη στην ελεύθερη κοινωνία των ατόμων, τα οποία έχουν στερηθεί την ελευθερία τους” (Τμ. I, 6).

Από εθνικής σκοπιάς ο AN 125/67 “Σωφρονιστικός Κώδιξ εκτελέσεως ποινών και ασφαλιστικών μέτρων” στο άρθρο 1 (σκοπός της εκτελέσεως) προέβλεπε ότι “η εκτέλεση των ποινών και των ασφαλιστικών μέτρων αποσκοπεί κυρίως εις την κοινωνικήν αναπροσαρμογήν των κρατουμένων δια της αγωγής και βελτιώσεως αυτών”.

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και ο Ν. 1851/89 αφού στο άρθρο 1(σκοπός της εκτέλεσης των στερητικών της ελευθερίας ποινών) προέβλεπε ότι “η εκτέλεση των ποινών αποβλέπει στην αγωγή των κρατούμενων και στην κοινωνική τους επανένταξη.”.

Αντίθετα ο ισχύων Σωφρονιστικός Κώδικας (Ν. 2776/99) δεν αναφέρει καθόλου ως σκοπό της φυλάκισης την κοινωνική επανένταξη των εγκλειστών.

Η εγκατάλειψη από το Σωφρονιστικό Κώδικα των “ωφελιμιστικού χαρακτήρα θεωρητικών διακηρύξεων” (π.χ. περί αγωγής, κοινωνικής επανένταξης κ.λ.π.) και των πατερναλιστικού-προστατευτικού χαρακτήρα παρεμβάσεων του Κράτους στην προσωπικότητα του κρατούμενου “απελευθερώνει” τη φυλακή από στερεότυπα ή ανταποδοτικές (δυσ)λειτουργίες και επικεντρώνεται σ’ ένα “συστηματικό, ευσύνοπτο, με ξεκάθαρη έκφραση χάρτη δικαιωμάτων”. Η διευκρίνιση των όρων (π.χ. μεταχείριση), των συνθηκών έκτισης των ποινών, της νομιμότητας, της ισότητας και της έννομης προστασίας εξασφαλίζουν καλύτερα την αξιοπρέπεια των εγκλειστών, από οποιονδήποτε “κρατικό φιλανθρωπισμό”.

Κατοχυρωμένος (όσο είναι δυνατό μέσα σε “άβατα”) από αυθαιρεσίες και καταχρήσεις των οργάνων, ο κρατούμενος έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που του παρέχουν άλλες διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα (π.χ. μορφωτικά προγράμματα, εργασία, επικοινωνία) και να προετοιμαστεί/“θωρακιστεί” καλύτερα για την έξοδό του. Να αναλάβει δηλαδή με καλύτερους όρους την κοινωνική του ευθύνη στη συμβίωση.

Μπορεί *Υπερπληθυσμός – Διαφθορά – Ναρκωτικά* να συγκροτούν ένα εκρηκτικό μίγμα μέσα στις φυλακές (Σκανδάμης, Ειδ. Γραμματέας Υπ. Δικαιοσύνης), αλλά σε αντιστάθμισμα αυτών των φαινομένων, η Σωφρονιστική Διοίκηση πρέπει να ενισχύει τα δικαιώματα και να τα επενδύει με εγγυήσεις (όπως η κατάργηση των ανισοτήτων στη μεταχείριση, η τήρηση της νομιμότητας, ο σεβασμός των δικαιωμάτων και της διαφορετικότητας, η κάλυψη των πραγματικών αναγκών της καθημερινότητας για τους άπορους ή αλλοδαπούς κρατούμενους κ.ο.κ.).

Η *ορθολογική αντεγκληματική/σωφρονιστική πολιτική* δεν αρκείται στην αναζήτηση των αιτίων της εγκληματογένεσης αλλά διερευνά και τους πλέον αποτελεσματικούς τρόπους μεταχείρισης του εγκληματίσαντος ανθρώπου με στόχο τη μείωση της υποτροπής (στην Ελλάδα κινείται ανάμεσα στο 65-80%)(Ανεστάκος, ΘΕΜΙΣ, Καρακίτσος, ΟΣΥΕ) και την ευχερέστερη επάνοδό του στην κοινωνία.

Ο ανταποδοτικός ή εκφοβιστικός χαρακτήρας της ποινής υποχωρεί στο όνομα μιας ανθρωπιστικής διαβίωσης και ενίσχυσης των κοινωνικών και προσωπικών δεσμών του κρατούμενου με το περιβάλλον του μέσα σε δικαιοκρατικό πλαίσιο.

Οι φυσικοί όροι κράτησης, η ιατρική και ψυχολογική μέριμνα, η επικοινωνία με το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, η εργασία, η εκπαίδευση, οι ειδικές ανάγκες (γυναίκες, ανήλικοι, υπερήλικοι, άτομα με προβλήματα, αλλοδαποί κ.α.) δεν επιτρέπεται να βρίσκονται σε συνεχή αναδιαπραγμάτευση λόγω της ασφάλειας των φυλακών.

Η μείωση του αριθμού των κρατουμένων, η μείωση του χρόνου κράτησης και η βελτίωση τόσο των φυλακών όσο και των όρων διαβίωσης των φυλακισμένων (υγιεινή, εκπαίδευση, εργασία, κ.λ.π.) είναι το μέγα ζητούμενο (Συνήγορος του Πολίτη 2010,104).

1. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΦΥΣΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

*Η φυλακή γι' αυτόν που δεν μπορεί ν' αναπνεύσει
είναι θάνατος ή τρέλα
Albert Camus, Η θάλασσα σε απόσταση αναπνοής*

Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ο υγειονομικός έλεγχος, η υγιεινή και καθαριότητα, η διατροφή, η ενδυμασία, η συχνή ιατρική εξέταση, συνιστούν κρίσιμες παραμέτρους των ειδικών όρων διαβίωσης, του ελάχιστου της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Οι αρχές της ιδιωτικότητας (privacy) και της αξιοπρέπειας του κάθε κρατούμενου [βλ. κανόνα 18.1. Σύστασης R (2006) 2 Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς κανόνες] καλύπτουν όλο το φάσμα των δικαιωμάτων που απορρέουν από το πλαίσιο διαβίωσης (π.χ. υγείας, υγιεινής κ.λ.π.) και κυρίως απαγορεύουν *κάθε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή βασανιστήρια* (άρθρο 3 ΕΣΔΑ).

Ο υπερβολικός συνωστισμός [R (99) 22] επιφέρει δυστυχώς υποχρεωτικά υποβάθμιση των συνθηκών υγιεινής, άγχος, ανασφάλεια και πράξεις αυτοκαταστροφής (αυτοκτονίες), επιθετικές συμπεριφορές (βλ. μητρώο τραυματισμού κρατουμένων, Σκανδάμης, Ειδ. Γραμ. Υπ. Δικαιοσ.) και αύξηση των πειθαρχικών ποινών και μεταγωγών (Υπόμνημα Διεθνούς Αμνηστίας, Ελληνικό Τμήμα).

Η συνεχώς αυξανόμενη λίστα των θανάτων μέσα στις φυλακές (2001: 27, 2009: 55, 2010: 96) (Ευαγ. Γαλετζάς, ΔΣΑ – Γεωργούλας, Νοσοκομείο κρατουμένων Κορυδαλλού) ή και αυτοκτονιών (Θέμελη, Επικ. Καθηγήτρια Παν. Κρήτης) πρέπει να προβληματίσουν ως προς τον τρόπο ψυχολογικού χειρισμού κρατουμένων υψηλού κινδύνου.

Γιατροί, νοσηλεύτες, εργαστήρια, ψυχολόγοι, (Γεωργούλας, Νοσοκ. Κρατουμένων Κορυδαλλού), δίκτυο αγροτικών, περιφερειακών ή ειδικών κέντρων υγείας του ΕΣΥ, νοσοκομείων ακόμα και ιατρικών σχολών ή φορέων, όπως οι Γιατροί του Κόσμου πρέπει να μπουν στην υπηρεσία των συγκεκριμένων αναγκών στοιχειώδους ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αλλά και παροχής ψυχιατρικών υπηρεσιών.

Κρίσιμη παράμετρος στην ηθική, συναισθηματική και ψυχική υγεία των κρατουμένων αποτελεί και ο ατομικός χώρος (physical liberty, άρθρο 5 §1 ΕΣΔΑ) (αέρας, ήλιος, θέρμανση, τετραγωνικά) αλλά και το ευρύτερο πλαίσιο χώρων άθλησης, πολιτισμού, άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων κ.λ.π.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- (Ηλεκτρονική) Κάρτα Υγείας (τουλάχιστον για τα λοιμώδη μεταδιδόμενα νοσήματα) (Μαλιώρη, ΟΚΑΝΑ – Σκανδάμης, Ειδ. Γραμ. Υπ. Δικ.) [R (93) 6]. Στην κάρτα υγείας θα εμπεριέχονται πληροφορίες για το χρόνο και το είδος της παρεχόμενης θεραπείας (υπόμνημα ΟΚΑΝΑ).
- ➔ Δωρεάν παροχή σε όλους τους κρατούμενους όλων των αναγκαίων για την ατομική υγιεινή και καθαριότητα μέσων
- ➔ Σύγχρονες εγκαταστάσεις θέρμανσης, νερού κ.λ.π.
- ➔ Τακτικό και έκτακτο υγειονομικό έλεγχο από τα αρμόδια όργανα υπό την εποπτεία του δικαστικού λειτουργού
- ➔ Άμεση αντιμετώπιση κινδύνου μεταδοτικών νόσων με νοσηλεία σε νοσοκομείο

- Διατροφή και ενδυμασία κατάλληλη, επαρκής και υγιεινή με σεβασμό στις θρησκευτικές και άλλες ιδιαιτερότητες των κρατουμένων
- Ένταξη Νοσοκομείου / Ψυχιατρείου / ΚΑΤΚ κρατουμένων στο ΕΣΥ.
- Ζωτικός χώρος (στα κελιά ή στους θαλάμους στο προαύλιο ή σε άλλες εγκαταστάσεις, π.χ. γήπεδα, εργαστήρια) ώστε ο κάθε κρατούμενος να μπορεί να “αναπνέει”.

Η χωροταξική και πολεοδομική μελέτη για την κατασκευή νέων φυλακών πρέπει να συνεκτιμάει και τη σωφρονιστική πολιτική και όχι μόνον το κόστος, (Κασιμάτης, Δήμαρχος Κορυδαλλού) ή τις αποστάσεις (Πολύζος, Οργ. Ρυθμ. Σχεδίου).

2. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΑΠΑΡΑΒΙΑΣΤΟΥΣ ΗΘΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

Η συγγνώμη είναι ανώτερη από την τιμωρία

Πιπτακός

Η επικοινωνία των κρατουμένων με το οικογενειακό περιβάλλον (επισκέψεις, αλληλογραφία, τηλεφωνικές συνδιαλέξεις κ.λ.π.) συνιστά απαραίτητο όρο για την ταχύτερη και ομαλότερη επάνοδο στην κοινωνία μετά την απόλυση. Δεν πρόκειται για προνόμια, αλλά για έκφραση ατομικών δικαιωμάτων, που συμβάλουν και στην ομαλή λειτουργία της φυλακής.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Διεύρυνση των προσώπων και των φορέων που μπορούν να επισκέπτονται τον κρατούμενο και κρίνεται ότι ασκούν θετική επίδραση στην ψυχολογία του.
- Θεσμοθέτηση (σε ειδικούς χώρους) της συνεύρεσης συζύγων/συντρόφων.
- Διευκόλυνση της αλληλογραφίας και των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων (π.χ. περισσότερες συσκευές ΟΤΕ) και χωρίς περιορισμούς, τηρουμένων βέβαια των όρων ασφαλείας που προβλέπει ο εσωτερικός κανονισμός.
- Συνεχής και έγκαιρη ενημέρωση για την πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή (μέσω εφημερίδων, ραδιοφώνου, TV).

- Αύξηση των δυνατοτήτων ψυχαγωγίας (θέατρο, κινηματογράφος κ.λ.π.) αλλά και ενθάρρυνση της δημιουργίας ομάδων τέχνης από τους ίδιους τους κρατούμενους.
- Οι μεταγωγές να γίνονται με χειροπέδες μόνο σε ειδικές περιπτώσεις.
- Όχι προσβλητικός σωματικός έλεγχος (R 2006, κανόνες 54.6-54.7)

3. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

Η εκπαίδευση είναι δύναμη που θεραπεύει την ψυχή
Πλάτων

Η επανασύνδεση κρατουμένων με την κοινωνία (οικογένεια, τοπική κοινότητα, επαγγελματικούς χώρους) βασίζεται σε δύο κυρίως πυλώνες: την εκπαίδευση και την εργασία. Προκατάρτιση, εκπαίδευση, επαγγελματική αποκατάσταση συνδέονται άρρηκτα (Τσέκος, Γ.Γ. Διαχείρισης Κοινοτ. Πόρων), χωρίς να υποτιμάται ο ρόλος του *πολιτισμού*. Επειδή ο πολιτισμός διδάσκει την βασική αξία του σεβασμού σε όλες τις εκφάνσεις της (αυτοσεβασμός, σεβασμός των δικαιωμάτων, αξιοπρέπεια, αποδοχή της διαφορετικότητας) δίνει μια δεύτερη ευκαιρία εκεί όπου απέτυχε η παιδεία. Και κυρίως σε άτομα που βρέθηκαν στην περιοχή της παραβατικότητας. Η δραστηριοποίηση των κρατουμένων σε ομάδες σωματικής άσκησης, ανάγνωσης-συζήτησης επί κειμένων, δημιουργικής γραφής, θεάτρου, κινηματογράφου, μουσικής κλπ., δημιουργεί διέξοδο και απελευθέρωση έκφρασης και εξοικειώνει με την συλλογικότητα και την υπευθυνότητα. Τούτο βέβαια σημαίνει πρόβλεψη χώρων και ειδικών εμψυχωτιών (βλ. και παραπάνω για ομάδες τέχνης κ.λ.π.)

1. Η εκπαίδευση στις φυλακές, αφενός ανοίγει ένα παράθυρο στην ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης, αφετέρου καθιστά δημιουργικό το χρόνο κράτησης [R (89)12].

Μολονότι ο υπερπληθυσμός, η υποκοουλτούρα της φυλακής, τα πολυπολιτισμικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων συνιστούν αρνητικούς παράγοντες, τόσο η φοίτηση στα κανονικά σχολεία όσο και η παρακολούθηση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) και διευρύνεται και παράγει αποτελέσματα (όπως π.χ. επιτυχίες στην

τριτοβάθμια εκπαίδευση, προσωπική αυτοεκτίμηση, αύξηση ευκαιριών για επαγγελματική αποκατάσταση).

Βέβαια η ακαταλληλότητα των χώρων, ο περιορισμένος χρόνος, οι μεταγωγές και το αρνητικό κλίμα κατά περιόδους μέσα στις φυλακές, η έλλειψη βιβλιοθηκών και συμβούλων μόρφωσης, δεν δημιουργούν πάντοτε ευνοϊκούς όρους.

Σε κάθε πάντως περίπτωση η τυπική εκπαίδευση αλλά και τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Γαληνέας, ΙΔΕΚΕ – Δαμιανός, Δ/ντής Σχολείου Αυλώνα - Ζουγανέλης, Δ/ντής ΣΔΕ Κορυδαλλού) παρέχουν ευκαιρίες και “οξυγόνο” στους έγκλειστους και συμβάλλουν στη μείωση της υποτροπής. Αρκεί να δημιουργηθεί ένα θετικό κλίμα από τη σωφρονιστική διοίκηση (π.χ. όχι μεταγωγές) και τους εκπαιδευτές, να δοθούν κίνητρα, να βρεθούν χώροι και να τεθεί ως στόχος η ημιελεύθερη διαβίωση των εκπαιδευομένων.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Εκπαίδευση για όλους και για όλες τις βαθμίδες (Εθνικό Σχέδιο δράσης για την εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση των κρατουμένων με συμμετοχή και των ΟΤΑ).
- Αναβάθμιση ρόλου εκπαιδευτή και συμμετοχή / έκφραση γνώμης σε όλα τα ζητήματα που αφορούν στον μαθητή (κίνητρα, διευκολύνσεις, ελεύθερος χρόνος), αναβάθμιση του ίδιου του σχολείου (χώροι, εξοπλισμοί) ώστε να επιτευχθεί υπέρβαση της υποκουλτούρας της φυλακής.
- Θεσμοθέτηση ατομικής εκπαιδευτικής καρτέλας για κάθε εκπαιδευόμενο, όπου θα αποτυπώνονται η μαθησιακή πορεία και οι γνώσεις του.
- Βιβλιοθήκες, κατάλληλοι χώροι μελέτης, σύμβουλοι καθοδήγησης.
- Φοίτηση κρατουμένων σε ΣΔΕ εκτός φυλακής.
- Ειδική μέριμνα για την εκπαίδευση νομίμων αλλοδαπών, ΑμεΑ κ.λ.π.
- Ενθάρρυνση αυτομόρφωσης.
- Επαναφορά των Ελεύθερων Ανοικτών Πανεπιστημίων στις φυλακές (με διαλέξεις γενικού ενδιαφέροντος από ειδικούς).
- Χρήση Η/Υ για εκπαιδευτικούς λόγους (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) (Συνήγορος Πολίτη, 97).
- Φοίτηση σε προγράμματα εξ αποστάσεως (Συνήγορος Πολίτη, 271).

2. Η εργασία μέσα στις φυλακές αποτελεί δικαίωμα του κρατούμενου και όχι υποχρέωσή του και δεν πρέπει να έχει τιμωρητικό ή καταπιεστικό χαρακτήρα ούτε όμως να εξαντλείται σε “εργασιοθεραπεία” (υπόμνημα Ένωσης Ποινικολόγων).

Η εκμάθηση ή η άσκηση βιοποριστικής τέχνης “δίνει” στην εργασία ωφελιμιστικό αλλά και “υπαρξιακό” περιεχόμενο καθώς συνιστά διέξοδο από την απραξία, γεμίζοντας τον χρόνο με θετικές δράσεις [R (75) 25].

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Άμεση διευθέτηση /επίλυση των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών εκκρεμοτήτων των κρατουμένων.
- Ένταξη σε θέσεις εργασίας όλων των κρατουμένων που θέλουν και μπορούν.
- Ενεργοποίηση των διατάξεων που αφορούν στην οργάνωση της εργασίας έξω από το κατάστημα [αγροτικές μονάδες, βιοτεχνικές μονάδες (Μαραγκούλας, ΟΣΥΕ – Πέτρου, Υπ. Δικ.].
- Διευκόλυνση στην ατομική εργασία (για δικό τους λογαριασμό ή έπειτα από παραγγελία φορέα του Δημοσίου).
- Ίδρυση διαμεσολαβουσών επιχειρήσεων ή “διπλών θυρών”, όπου ο κρατούμενος θα μοιράζει το χρόνο του ανάμεσα στην εργασία του σε αυτές τις δημόσιου συμφέροντος μη κερδοσκοπικές ενώσεις (εντός του ιστού της πόλης) και στο κατάστημα κράτησης.

3. Στο πλαίσιο των κοινωνικών όρων εντάσσεται και η επιστροφή στην κοινωνία μετά την αποφυλάκιση.

Οι δράσεις για την ενσωμάτωση ομάδων και δη αποφυλακιζομένων στον κοινωνικό ιστό (υπόμνημα Γ.Γ. Διαχείρισης Κοιν.Πόρων) πρέπει να συνεκτιμούν την ανισότητα των ευκαιριών και τη χαμηλή αυτοεκτίμηση λόγω σχολικής αποτυχίας ή περιθωριοποίησης, αλλά και τις δεξιότητες που προϋπήρχαν της κράτησης. Οι επιχορηγήσεις του ΟΑΕΔ δεν φαίνεται να πιάνουν τόπο (Πουλόπουλος , ΚΕΘΕΑ – Κικίλιας ΟΑΕΔ). Η οικονομική και στελεχιακή ενίσχυση του έργου της ΕΠΑΝΟΔΟΥ [στην οποία το 2010 απευθύνθηκαν 388 αποφυλακιζόμενοι (344Α, 44Γ) (Νικολόπουλος, ΕΠΑΝΟΔΟΣ)] με στόχο την καλύτερη ενημέρωση μέσα σε κάθε

φυλακή της χώρας (με τοπικά συμβούλια επανένταξης) και την δικτύωση με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς (ΟΑΕΔ κ.λ.π.) είναι απαραίτητη.

Απαραίτητη είναι όμως και η κοινωνική υποστήριξη (από τοπικά δίκτυα με βάση τον “Καλλικράτη”).

Η κοινωνική οικονομία και η προστατευόμενη επιχειρηματικότητα παίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική επανένταξη (Τσέκος, Γ.Γ. Κοινot. Πόρων – Κικίλιας, ΟΑΕΔ) ιδίως αν συνδυαστούν με τοπικά προγράμματα για την απασχόληση και την ανάπτυξη.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Διεύρυνση των όρων παροχής του βοηθήματος προς τον αποφυλακιζόμενο, αναπροσαρμογή του ύψους του (σήμερα 272, 55 ΕΥΡΩ) (Υπόμνημα ΟΑΕΔ).
- Ειδικά προγράμματα ΟΑΕΔ μόνο για κατηγορίες αποφυλακιζομένων.
- Μελέτη δυνατότητας πρόσληψης μέσω ΑΣΕΠ πρώην κρατουμένων (με διαγραφή από ποινικό μητρώο ή άλλη διευθέτηση) (Πυρουνάκης, Δ/ντης ΣΔΕ Φυλ. Αυλώνα).
- Δίκτυα επανένταξης που αρχίζουν μέσα στη φυλακή. Τούτο σημαίνει κυρίως:
 - Υποχρεωτική εκπαίδευση επαγγελματιών του σωφρονιστικού συστήματος και δημιουργία σχολής σωφρονιστικών υπαλλήλων – ανάγκη για εξειδικευμένο προσωπικό.
 - Επαγγελματική κατάρτιση κρατουμένων, διδασκαλία μίας τέχνης / επαγγέλματος – εξασφάλιση αναγνωρισμένου τεχνικού διπλώματος.
 - Ειδικότερα προγράμματα για την επανένταξη νέων κρατουμένων με εκπαίδευση κυρίως στις νέες τεχνολογίες, πράσινες θέσεις εργασίας.
 - Αξιοποίηση κρατουμένων με την εξάσκηση της διδασκόμενης τέχνης / επαγγέλματος μέσω της προσφοράς κοινωνικής εργασίας και παροχής κινήτρων – μείωση ποινής, συμβολική χρηματική αμοιβή.
 - Βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των κρατουμένων, συντήρηση ομαλής ψυχολογίας, σωματικής/ψυχικής υγείας.
- Άνοιγμα της φυλακής προς την κοινότητα, το οποίο μπορεί να επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα στην κοινωνική ενσωμάτωση των αποφυλακισμένων. Προτείνεται η δημιουργία μιας φυλακής η οποία να είναι στενά συνδεδεμένη με τις υπηρεσίες και τους φορείς της τοπικής κοινότητας (τοπική αρχή, επιχειρήσεις, συλλόγους, εθελοντικές ομάδες και οργανώσεις),

π.χ. μέσω της παραγωγής και πώλησης αγροτικών προϊόντων και μέσα από τους δεσμούς και τους συνδέσμους που θα δημιουργηθούν, θα καταστεί δυνατή η ομαλότερη και πιο ουσιαστική αποκατάσταση των αποφυλακισθέντων.

Μετά την αποφυλάκιση προτείνεται:

- Προσλήψεις στα πλαίσια της εταιρικής ευθύνης, από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, με παροχή κινήτρων ενός ποσοστού αποφυλακισθέντων (υπό προϋποθέσεις).
- Συνέχιση της κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης-σχολεία δεύτερης ευκαιρίας.
- Ίδρυση συμβουλευτικής υπηρεσίας και διασύνδεσης με την αγορά εργασίας και με προγράμματα κατάρτισης.
- Παραχώρηση ενός δημοσίου κτιρίου για την εγκατάσταση των υπηρεσιών της ΕΠΑΝΟΔΟΥ ή και τη λειτουργία ενός ξενώνα για επείγουσες περιπτώσεις και ενίσχυση των παρεχομένων νομικών και επαγγελματικών συμβουλών (εντός / εκτός φυλακής) αλλά και ψυχολογική υποστήριξη.
- Ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για εξάλειψη των προκαταλήψεων, επισκέψεις σχολείων σε καταστήματα κράτησης - καίριος ο ρόλος των εθελοντών.
- Σύνταξη και διανομή στους κρατούμενους εντύπου πληροφοριών με υπηρεσίες όπου μπορούν να απευθύνονται για οποιοδήποτε ζήτημα, από τη στιγμή της αποφυλάκισης, πλήρης αξιοποίηση του υπάρχοντος portal – δυνατότητα χρήσης του portal και εντός των φυλακών.
- Παροχή νομικών συμβουλών και ενημέρωση σχετικά με δικαιώματα και υποχρεώσεις των αποφυλακισμένων, σε περιπτώσεις κοινωνικών διακρίσεων, υποτροπής κ.τ.λ., αλλά και σε άλλα άμεσα ζητήματα των κρατουμένων, κυρίως αυτών με χαμηλό οικονομικό επίπεδο, διότι πρέπει να γίνει και διαχωρισμός μεταξύ των κρατουμένων αναλόγως της οικονομικής τους δυνατότητας.
- Δυνατότητα ψυχολογικής υποστήριξης από ειδικούς, για μεγάλο διάστημα μετά την αποφυλάκιση, κυρίως συμβουλευτική, για όλη την οικογένεια και για το άμεσο περιβάλλον του πρώην κρατουμένου.
- Ειδικότερη μέριμνα για γυναίκες αποφυλακισθείσες, θύματα διπλής προκατάληψης (ως γυναίκες υφίστανται τις κοινωνικές διακρίσεις λόγω του φύλου τους, αλλά και με το στίγμα της φυλακής και της καταδίκης είναι θύματα περαιτέρω διακρίσεων).

4. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ / ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ ΟΛΩΝ

*Η ελευθερία είναι εκείνη η δύναμις
που έχει ο άνθρωπος εις το κάμη όλον εκείνο,
οπού δεν βλάπτει εις τα δίκαια των γειτόνων του
Ρήγας Φεραίος*

Αν η Διαφάνεια στο δημόσιο βίο συνιστά πάγια αρχή της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου αλλά και επιτακτικό αίτημα των καιρών, ο έλεγχος και η ορατότητα των όσων συμβαίνουν (ή δεν συμβαίνουν) στο εσωτερικό των φυλακών αποτελούν αποκαλυπτικό όρο επιβεβαίωσης, για το αν πράγματι υπάρχουν κράτος Δικαίου, χρηστή διοίκηση και μια κοινωνία με διαρκές βλέμμα ενημέρωσης και γνώσης.

Η (μόνιμη) Διακομματική Επιτροπή, ο Συνήγορος του Πολίτη, Σώμα Επισκεπτών (Board of visitors) και άλλοι φορείς και ειδικοί πρέπει να επισκέπτονται συχνά τα σωφρονιστικά καταστήματα, να καταγράφουν περιστατικά και καταστάσεις και να αποστέλλουν τις εκθέσεις τους στο αρμόδιο Υπουργείο, ώστε η σωφρονιστική νομιμότητα να γίνεται σεβαστή από όλους. Κύριος βέβαια εγγυητής της νομιμότητας και των δικαιωμάτων παραμένει ο ανεξάρτητος δικαστικός λειτουργός.

Ο υπερπληθυσμός – όπως και η υπερβολική “ασφάλεια” - κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (υπόθεση Sulejmanovic κατά Ιταλίας της 16^{ης} Ιουλίου 2009 – αριθ. Προσφ 22635/03) μπορεί να συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση (βλ. και άρθρο 3 ΕΣΔΑ) γι’ αυτό πρέπει όλοι να έχουν συναίσθηση της ευθύνης και των ορίων δράσης τους π.χ. οριοθετήσεις αρμοδιοτήτων Υπαλλήλων Εξωτερικής Φρούρησης και ΕΛΑΣ ή χρήσης όπλου κ.λ.π. (όπως προκύπτει από τις προτάσεις της Πανελληνίας Ομοσπονδίας τους).

Έχουν γίνει πολλές έρευνες για τη διαφθορά στις φυλακές (μ.ά. Έκθεση Γιαταγάνα 1984, έρευνα Ευαγγ. Γιαννόπουλου 1997, πρωτοβουλία Φ. Κουβέλη, Μ. Σταθόπουλου, Ευαγγ. Κρουσταλάκη), οι οποίες είχαν πενιχρά αποτελέσματα. Το φαινόμενο αυτό στα κλειστά ιδρύματα παίρνει διάφορες μορφές (μεταξύ των κρατουμένων, λόγω του “ειδικού κώδικα” των κρατουμένων, ή μεταξύ κρατουμένων και επίορκων σωφρονιστικών υπαλλήλων φυλακών). Τα φαινόμενα διαφθοράς μπορεί και πρέπει να αντιμετωπιστούν με διεύρυνση της ορατότητας και του θεσμικού και

κοινωνικού ελέγχου. Στην κατεύθυνση αυτή θα ήταν χρήσιμη η σύσταση *Μόνιμης Διακομματικής Επιτροπής για τα κλειστά Ιδρύματα*.

Σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να απαξιώνεται συλλήβδην ο ρόλος του σωφρονιστικού προσωπικού [R (66) 26 και R (68) 24] το οποίο πράγματι επιτελεί σημαντικό έργο. Βεβαίως οφείλουν οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι να συμπεριφέρονται με αμερόληπτο τρόπο προς τους κρατούμενους (ΟΗΕ 1957, άρθρο 6-1, R (87) 3, άρθρο 1] χωρίς διακρίσεις.

Είναι απαραίτητη η εξειδικευμένη εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων σε αναβαθμισμένες σχολές, από ψυχολογία ομάδων μέχρι παροχή πρώτων βοηθειών, από τη συμβολή τους στα θεραπευτικά προγράμματα του ΚΕΘΕΑ μέχρι την θετική στάση τους στα ΣΔΕ. Κρίσιμη είναι ιδίως η γνώση στη διαχείριση κρίσεων. Έχει στο παρελθόν διατυπωθεί πρόταση για σύσταση ΤΕΙ Διοίκησης Δικαιοσύνης. Η επιτροπή επαναφέρει την πρόταση.

Οι κανόνες συμβίωσης και διαβίωσης πρέπει να είναι σαφείς και γνωστοί σε όλους, να εφαρμόζονται από τους υπαλλήλους κατά δίκαιο τρόπο χωρίς διακρίσεις και προκαταλήψεις, να μην παραβιάζονται από τους κρατούμενους και να ελέγχονται από διοικητικά και δικαστικά όργανα. Το πειθαρχικό δίκαιο κατά των επίορκων υπαλλήλων πρέπει να είναι παραδειγματικό, διότι ασκούν δημόσια αποστολή, ενώ το πειθαρχικό δίκαιο κατά των παρανομούμενων εγκλείστων πρέπει να συνεκτιμάει την ψυχική κατάσταση (άγχος, ανασφάλεια) και την δυσκολία προσαρμογής στις φυλακές (Συνήγορος Πολίτη, 118).

Σε κάθε περίπτωση η επιβολή ποινών πρέπει να είναι εξατομικευμένη, να μην είναι εκδικητική, ταπεινωτική ή απάνθρωπη και ν' αφήνει πάντοτε ανοικτό το δρόμο της διαγραφής / παραγραφής / αναστολής / χάριτος (Χειρδάρης, Επιτροπή Π.Κ.).

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- ➔ Σύσταση ενός σώματος Εσωτερικών Υποθέσεων (Καρακίτσος ΟΣΥΕ)
- ➔ Αποσαφήνιση περιεχόμενου και διαδικασιών επιβολής πειθαρχικών ποινών και δικαίωμα προσφυγής των κρατουμένων.
- ➔ Αποδέσμευση πειθαρχικών ποινών από σπουδές, θεραπευτικά προγράμματα και μεταγωγές.
- ➔ Απαγόρευση συνολικών ποινών, σωματικών ποινών, εγκλεισμού σε σκοτεινό κελί.

- Οι πειθαρχικές ποινές μπορούν να επιβληθούν μόνο μετά από μια αποτυχημένη ή ακατάλληλη ρύθμιση της σύγκρουσης (αποκαταστατική και διαμεσολαβητική διαδικασία) ή η ρύθμιση των συγκρούσεων μεταξύ των κρατουμένων ή και με το σωφρονιστικό προσωπικό θα πρέπει να προηγείται της επιβολής πειθαρχικών κυρώσεων. Σύμφωνα με τη Σύσταση Rec (2006) 2 για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, παρ. 56,2: “Όποτε είναι δυνατό, οι αρχές της φυλακής χρησιμοποιούν μηχανισμούς αποκατάστασης και διαμεσολάβησης για την επίλυση των διαφορών με και μεταξύ κρατουμένων”.
- Οι δράσεις και τα μέτρα που εκπονούνται, πρέπει να αξιολογούνται κατά τακτά χρονικά διαστήματα (ιδίως αυτά που αφορούν σε γυναίκες, ανήλικους, αλλοδαπούς κ.λ.π.).
- Διεύρυνση του δικαστικού και κοινωνικού ελέγχου ώστε τόσο η νομιμότητα στη λειτουργία όσο και ο σεβασμός των δικαιωμάτων να αποτελούν αδιαπραγμάτευτο κεκτημένο του πολιτισμού (βλ. Συνήγορος του Πολίτη, Ποινικός Εγκλεισμός και Δικαιώματα, 2011).
- Το θεμιτό αίτημα της ασφάλειας δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια της νομιμότητας και των δικαιωμάτων (αναφορές, ακροάσεις κ.λ.π) και η αξία της λογοδοσίας των “κλειδοκρατόρων” είναι απαραίτητο στοιχείο του Κράτους Δικαίου. Ειδικά μέτρα ασφάλειας να λαμβάνονται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (R 2006, κανόνες 53. 2).
- Πλήρης ενημέρωση κρατουμένων (στη γλώσσα τους όταν είναι εφικτό εφόσον δε γνωρίζουν μία από τις γνωστές γλώσσες) για δικαιώματα και υποχρεώσεις.

5. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΥΛΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ.

*Η φτώχεια, η κακή ανατροφή και η αμάθεια
οδηγούν τους ανθρώπους του λαού στο κακό
Ξενοφών*

Είναι σήμερα δεδομένο ότι πολλοί κρατούμενοι στερούνται τα στοιχειώδη μέσα προς το ζειν (άποροι). Πρέπει συνεπώς πέραν της παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, μέσων υγιεινής, ιματισμού, τροφής κ.λ.π. να διευθετηθούν και άλλες πτυχές του ζητήματος.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Να αξιοποιηθούν οι υφιστάμενες παραγωγικές υποδομές
- Οι άποροι να μπορούν να εργάζονται δι' ίδιον όφελος ή με παραγγελίες.
- Η απασχόληση και η εργασία των κρατούμενων να αμείβονται με βάση και την εργατική νομοθεσία (και αφορολόγητα).
- Η διαχείριση του Χρηματίου να γίνεται με κύριο γνώμονα τις ανάγκες της καθημερινότητας.
- Ο ευεργετικός υπολογισμός να είναι ευνοϊκότερος για τους άπορους και να έχουν προτεραιότητα στις θέσεις εργασίας.
- Οι άδειες για τους άπορους (που έχουν βρει δουλειά) ή η ένταξή τους σε ημιελεύθερη Διαβίωση ή σε Τμηματική έκτιση της ποινής να είναι διευρυμένες.

6. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΔΙΕΥΡΥΜΕΝΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

*Δεν υπάρχει αγαθό σε τούτο τον κόσμο
να αξίζει όσο η ζωή και η ελευθερία
Z.Z.Ρουσώ*

Η βαθμιαία αντικατάσταση της στερητικής της ελευθερίας ποινής με όρους εποπτευόμενης ελευθερίας είναι μια κρίσιμη πρόκληση (ποινικοδογματικού αλλά και κοινωνικού ενδιαφέροντος).

Η υπό όρους απόλυση εντάσσεται (όχι χωρίς αντιρρήσεις πολλών εγκληματολόγων) στο ποινικό δίκαιο, άρα στο σωφρονιστικό πεδίο ενδιαφέρον έχουν κυρίως οι άδειες και οι εναλλακτικές κυρώσεις.

1. Η διεύρυνση των δυνατοτήτων (ίσως και του χρόνου) χορήγησης αδειών (με βάση τα κριτήρια του νόμου, τις ανάγκες του κρατούμενου και τις εισηγήσεις των αρμοδίων κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων κ.λ.π.), η μη γραφειοκρατική ή προσχηματική στέρηση του δικαιώματος (Συνήγορος πολίτη, 111, 274), η πλήρως αιτιολογημένη απόρριψη του αιτήματος, η αναζήτηση τρόπων χορήγησης αδειών σε νόμιμους αλλοδαπούς κρατούμενους (οι οποίοι δεν δηλώνουν μόνιμη κατοικία) και η μη υποχρεωτική σύνδεση του οποιουδήποτε πειθαρχικού παραπτώματος με την απαγόρευση χορήγησης άδειας όχι μόνο θα ενισχύσουν την ευεργετική σε ατομικό επίπεδο επίδραση

των αδειών αλλά και θα αποφορτίσουν τη φυλακή από εντάσεις οιονεί στερητικών συνδρόμων [R(82)16]

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Διεύρυνση των ημερών αδείας (ιδίως για ανήλικους, γυναίκες-μητέρες κ.α.)
- Έλεγχος - μέσω επιμελητών κοινωνικής αρωγής – της χρήσης αδείας για ορισμένους κρατούμενους
- Επέκταση των εκτάκτων αδειών και σε θετικές δράσεις (βραβεύσεις, εκθέσεις κ.λ.π.)
- Χορήγηση ειδικών διευκολύνσεων για φοιτητές, σπουδαστές

2.Οι εναλλακτικές κυρώσεις (π.χ. κοινωφελής εργασία) προϋποθέτουν την καλύτερη αξιοποίηση των επιμελητών κοινωνικής αρωγής (Μίχα, ΕΚΑ Εισαγγ. Αθ.), ένα ελάχιστο κοινωνικής αποδοχής και ανάλογη υποδομή [R(65)1 και R(76)10]

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Για τις εναλλακτικές κυρώσεις που αφορούν σε βραχυχρόνιες ποινές ίσως θα πρέπει να προβλεφθεί η δυνατότητα του καταδικασθέντα να επιλέγει ο ίδιος αν θέλει την παροχή κοινωφελούς εργασίας ή τον κατ' οίκον περιορισμό ή μια μορφή ηλεκτρονικής παρακολούθησης.
- Άμεση ενεργοποίηση των ισχυουσών διατάξεων για ημιελεύθερη διαβίωση και τμηματική έκτιση ποινών
- Χρήση του κατ' οίκον περιορισμού (σε ειδικές περιπτώσεις)
- Διεύρυνση και βελτίωση της παροχής κοινωφελούς εργασίας (Πέτρου, Υπ.Δικαιοσύνης)
- Σύσταση από το Υπουργείο Δικαιοσύνης ομάδας ειδικών για τη μελέτη των όρων και επιπτώσεων θεσμοθέτησης του ηλεκτρονικού βραχιολιού

7. ΔΙΚΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΕΙΔΙΚΟΥΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ (ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ)

Ο τοίχος είναι η πέτρινη φυλακή

Η πόρτα είναι η ξύλινη φυλακή

Οι δεσμοφύλακες είναι η φυλακή με σάρκα και οστά

Βίκτωρ Ουγκώ, Η τελευταία μέρα ενός κατάδικου

Η νομική κατάσταση κρατουμένων (κατάδικοι, υπόδικοι, οφειλέτες, αλλοδαποί υπό απέλαση και υπό έκδοση) αλλά και η πραγματική κατάσταση (φύλο, ηλικία, εθνότητα, οικογενειακή κατάσταση κ.α.) πρέπει να συνεκτιμώνται κατά τη διαβίωσή τους (χώρος, συγχρωτισμός κ.λ.π) και να προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις για ορισμένες κατηγορίες (ανήλικοι, γυναίκες κ.α.) [R(73)5, άρθρο 7 και R(87)3, άρθρο1]

Ναρκωτικά

1. Ο ποινικός πληθυσμός θεωρείται ομάδα υψηλού κινδύνου σε σχέση με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών αφού οι μεν χρήστες δεν διακόπτουν τη χρήση (ή έστω επιχειρούν με κάθε τρόπο τη συνέχισή της), άλλοι δε κρατούμενοι αρχίζουν τη χρήση μέσα στις φυλακές. Ο τεχνικός-ηλεκτρονικός ή και ο σωματικός έλεγχος [όχι όμως και ο ανεπίτρεπτος ενδοσωματικός (βλ. έκθεση Συνήγορου Πολίτη 2010, 54 ο οποίος συνιστά ταπεινωτική μεταχείριση κατά την CPT)] δεν φαίνεται να μπορούν ν' αναχαιτίσουν την εισαγωγή, διανομή και διακίνηση ουσιών.

Διαπιστώνεται αύξηση των κρατουμένων για ναρκωτικά (από 1/3 στην έκθεση του 1994 σε 2/3 σήμερα) όμως το έργο του ΚΕΘΕΑ (Γ. Νοταράς, ΚΕΘΕΑ) σε 17 καταστήματα με συμβουλευτική και θεραπευτική προγράμματα είναι σημαντικό.

Τα προγράμματα του ΚΕΘΕΑ και του ΟΚΑΝΑ έχουν θετικό αντίκτυπο και στο σωφρονιστικό προσωπικό (Κωστίκας ΠΟΥΕΦ)

Το δικαίωμα στη θεραπεία (Μαλλιώρα, ΟΚΑΝΑ) επιβάλλει τη δημιουργία προγραμμάτων πολλών μορφών και προσεγγίσεων αρκεί να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα προστασίας των μη χρηστών κρατουμένων, να έχουν εν τω μεταξύ ευαισθητοποιηθεί οι δικαστές για την ποινική μεταχείριση όσων παρακολουθούν τα προγράμματα και να το επιτρέπουν οι υγειονομικές συνθήκες των καταστημάτων και των νοσοκομείων.

Επίσης οι κρατούμενοι εργαζόμενοι στο Ψυχιατρείο (90/300) δεν μπορούν να καλύψουν την αύξηση των εισερχομένων (2000 ανά έτος) ή και των αιτούντων ψυχιατρικής περίθαλψης (χρόνιων και μη). Το ποσοστό των καθαρά ψυχασθενών ανέρχεται σε 30% (οι υπόλοιποι είναι καταθλιπτικοί και τοξικομανείς).

Είναι αναγκαία συνεπώς η χάραξη στρατηγικής σε *τέσσερα μέτωπα*: 1^ο Παρεμπόδιση εισόδου ναρκωτικών ουσιών, μείωση προσφοράς. 2^ο Ενημέρωση, αποθάρρυνση των μη χρηστών, πολύμορφα, συμβουλευτικά και θεραπευτικά προγράμματα σε όλες τις

φυλακές. 3^ο Συνολική υγειονομική περίθαλψη (λοιμώδη νοσήματα κ.λ.π.).4^ο Καλύτερη ψυχιατρική περίθαλψη.

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Πλήρη αξιοποίηση του Κέντρου Απεξάρτησης Ουσιοεξαρτωμένων Κρατουμένων στον Ελεώνα (υπόμνημα ΟΚΑΝΑ). Το Κέντρο αποτελεί πρότυπο λειτουργίας. Επιτελεί σημαντικότερο έργο. Επέκταση του Κέντρου και αύξηση του θεραπευτικού προσωπικού. Ενώ υπάρχει δυνατότητα φιλοξενίας 300 κρατουμένων συνήθως φιλοξενούνται έως 60 (ΟΣΥΕ). Επίσης, να διερευνηθεί η δυνατότητα λειτουργίας και άλλων Κέντρων Απεξάρτησης Ουσιοεξαρτωμένων Κρατουμένων σε συνδυασμό και με την εξέλιξη της νομοθεσίας σχετικά με τα ναρκωτικά.
- Συνέχιση των κοινών προσπάθειών ΟΚΑΝΑ-ΚΕΘΕΑ για την αξιολόγηση των μέχρι σήμερα λειτουργούντων προγραμμάτων.
- Ειδικό χώρο κράτησης για χρήστες
- Επέκταση όλων των προγραμμάτων σε όλες τις φυλακές
- Δημιουργία Συμβουλευτικού Σταθμού σε όλες τις φυλακές (ιδίως γυναικών και ανηλίκων)
- Ανήλικοι χρήστες να εντάσσονται αμέσως σε θεραπευτικά προγράμματα, να διαμένουν σε ειδικούς χώρους, να έχουν ψυχολογική υποστήριξη.
- Ο ευεργετικός υπολογισμός για ευπαθείς ή ασθενείς κρατούμενους (Σκανδάμης, Ειδ. Γραμ, Υπ. Δικ.) να είναι ευνοϊκότερος.

Γυναίκες

Η συναισθηματική και ψυχολογική κατάσταση των κρατουμένων γυναικών, ιδίως των μητέρων, χρειάζεται ειδική στήριξη όχι μόνον από ειδικούς γιατρούς αλλά και από ειδικά καταρτισμένο προσωπικό.

Να σημειωθεί ότι το 1/3 των κρατουμένων γυναικών είναι τοξικοεξαρτημένες και το 1/4 άπορες (κατάστημα κράτησης Γυναικών Ελεώνα) και χρειάζονται ακόμα και στοιχειώδη ιματισμό.

Ειδικότερα η επιτροπή προτείνει:

- Για τις γυναίκες κρατούμενες (600 επί 12.000) πρέπει να προβλεφθούν επιπλέον διευκολύνσεις (Αρτινοπούλου, ΚΕΣΦ) εφόσον φιλοξενούν και τα

ανήλικα παιδιά τους (πλήρης ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ειδικός χώρος κράτησης, διαχωρισμός, ψυχολογική υποστήριξη, φοίτηση σε ΣΔΕ, παιδότοποι/κήποι για τα παιδιά). Ειδικότερα χρειάζεται:

1) Υποστήριξη των γυναικών κρατουμένων από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, όπως κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και κοινωνιολόγους με σκοπό όχι μόνο τη βελτίωση της διαβίωσής τους εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων, αλλά και την προετοιμασία της κοινωνικής τους επανένταξης.

2) Επαρκέστερη περίθαλψη από ιατρούς όλων των βασικών ειδικοτήτων, με ιδιαίτερη έμφαση στην ψυχική υγεία των γυναικών κρατουμένων με την παρουσία ειδικού ψυχιάτρου.

3) Ενίσχυση θεραπευτικών προγραμμάτων απεξάρτησης για τις έγκλειστες γυναίκες με εξάρτηση.

- Για τις ανήλικες γυναίκες – κρατούμενες να ενθαρρυνθεί η φοίτηση στο σχολείο.
- Ειδική μέριμνα για κυοφορούσες (R2006, κανόνες 34.3)
- Για τις αποφυλακισμένες γυναίκες να ενεργοποιηθούν θεσμοί όπως οι Συνεταιρισμοί Γυναικών ώστε να διευκολυνθούν οικονομικά

Ανήλικοι

Για τους ανήλικους κρατούμενους ειδικότερα η επιτροπή προτείνει:

- Άμεση προώθηση στη Βουλή και ψήφιση νομοσχεδίου που εκκρεμεί από το 1984 για μονάδες Μέριμνας ή Στέγες Ανηλίκων
- Εφαρμογή από το δικαστήριο όλων των αναμορφωτικών/θεραπευτικών διατάξεων του Ν3189/03 ώστε ν' αποφεύγεται η εγκλεισμός.
- Προσαρμογή της σωφρονιστικής πολιτικής ανηλίκων στην θεμελιώδη ανάγκη της ομαλής κοινωνικής τους επανένταξης, κάτι που σημαίνει ότι αντί για ποινές κατά της ελευθερίας τους, όπου αυτό είναι δυνατόν, θα πρέπει να επιβάλλεται η υπ' όρον αναστολή της ποινής και η δυνατότητα μετατροπής της ποινής στερητικής της ελευθερίας σε χρηματική ή σε κοινωφελή εργασία.
- Με δεδομένο ότι περίπου το 1/3 των ανηλίκων κρατούνται για αδικήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά απαιτείται η ενίσχυση των θεραπευτικών προγραμμάτων απεξάρτησης για τους κρατούμενους ανήλικους με εξάρτηση.
- Ψυχολογική υποστήριξη των ανηλίκων κρατουμένων από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό.

- Ενίσχυση κάθε μαθησιακής δραστηριότητας, δεδομένου ότι η εκπαίδευση των ανηλίκων κρατουμένων είναι σε θέση να λειτουργήσει υπέρ της ομαλής επανένταξής τους στην κοινωνία.
- Επιμόρφωση του προσωπικού των ειδικών καταστημάτων κράτησης νέων, ούτως ώστε αυτό να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις ειδικές απαιτήσεις της σωφρονιστικής μεταχείρισης ανηλίκων.
- Ενθάρρυνση των ανηλίκων κρατουμένων να ενταχθούν σε προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης κ.α.(ευεργετικός υπολογισμός)
- Αύξηση των εκπαιδευτικών αδειών για ανήλικους που σπουδάζουν εκτός φυλακής.
- Διεύρυνση των επισκεπτηρίων σε συγγενείς και άλλα φιλικά πρόσωπα που ασκούν θετική επίδραση στην ψυχολογία τους.
- Διευκόλυνση αθλητικών, ψυχαγωγικών, ενημερωτικών, πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Αλλοδαποί

Οι αλλοδαποί κρατούμενοι [R(84)12] καλύπτουν το 60% περίπου του συνολικού ποινικού πληθυσμού και εκπροσωπούν περί τις εκατό εθνότητες (με πλειοψηφία Αλβανών, Ιρακινών, Βουλγάρων, Τούρκων κ.α.). Μερικοί από αυτούς δίνουν ψευδή στοιχεία στις αρχές ώστε να μην είναι εφικτή η απέλασή τους.

Η συνύπαρξη ελλήνων και αλλοδαπών κρατουμένων ή αλλοδαπών κρατουμένων που ανήκουν σε διαφορετικές ομαδοποιήσεις (θρησκευτικού ή άλλου χαρακτήρα) δημιουργεί συχνά τριβές και συγκρούσεις αλλά δεν έχει ακόμα δημιουργηθεί κλίμα μόνιμης εχθρότητας (οπότε και θα πρέπει να ληφθούν άλλα μέτρα εσωτερικής ασφάλειας των φυλακών) (υπόμνημα Ένωσης ποινικολόγων)

Ειδικότερα η Επιτροπή προτείνει:

- Σεβασμό στην διαφορετικότητα αλλά όχι ανοχή σε υποκοουλτούρες βίας.
- Απαγόρευση/τιμωρία κάθε φυλετικής ή άλλης διακριτικής μεταχείρισης ή συμπεριφοράς (από όποιον και αν την ασκεί).
- Ανήλικοι και νόμιμοι αλλοδαποί να παρακολουθούν ειδικά προγράμματα προσαρμογής και εκμάθησης ελληνικής γλώσσας, πολιτισμού, ιστορίας.
- Πρωτοβουλίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης για νέες διακρατικές ή ευρωπαϊκές συμφωνίες στις μεταφορές (αλλοδαπών) καταδίκων, σε σχέση και με το Δουβλίνο II, ώστε να πάψει η χώρα μας να είναι η κύρια πύλη

παράνομης εισόδου μεταναστών και ο υποχρεωτικός χώρος παραμονής τους. Το φαινόμενο πρέπει ν' αντιμετωπιστεί απ' όλη την Ευρώπη.

- Ειδική πληροφόρηση στη γλώσσα τους (R2006, κανόνας 37.4), εφόσον είναι εφικτό και δεν γνωρίζουν μια άλλη από τις γνωστές.
- Είναι αυτονόητο ότι οι μη-νόμιμοι και οι μη-νομιμοποιούμενοι μετανάστες μετά την έκτιση της επιβληθείσας ποινής θα απελαύνονται σύμφωνα με τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας. Σε κάθε περίπτωση «οι παραμείνοντες» στη φυλακή μετά τη λήξη της ποινής τους αλλοδαποί συνιστούν αρνητικό φαινόμενο που πρέπει να εξαλειφθεί.

VI. ΚΤΗΡΙΑΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

*Το κτίριο από κοντά προκαλεί
μια εντύπωση πένθιμη και μάλιστα απειλητική ...
Λ.Ανδρέγιεφ, Απομνημονεύματα ενός φυλακισμένου*

Απαραίτητη προϋπόθεση για την δικαιοκρατική και ανθρωπιστική διαβίωση των κρατουμένων, είναι η ύπαρξη των καταλλήλων ποσοτικά και ποιοτικά κτηριακών υποδομών.

Η βελτίωση τόσο των φυλακών, όσο και των όρων διαβίωσης των κρατουμένων (υγιεινή, εκπαίδευση, εργασία κ.λ.π.) είναι το μέγα ζητούμενο όπως προαναφέρθηκε (Συνήγορος του Πολίτη 2010, §104). Για την πραγμάτωση πολλών από τις προτάσεις που αναφέρονται στα προηγούμενα κεφάλαια σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, η ύπαρξη σύγχρονων κτηριακών υποδομών αποτελεί βασική και αναγκαία προϋπόθεση.

1.ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Η σημερινή κατάσταση των κτηριακών υποδομών πολύ απέχει από του να είναι η επιθυμητή, παρά τα σημαντικά βήματα που έγιναν την τελευταία δεκαετία (Θέμις Κατασκευαστική ΑΕ)

Εκτός από τις καινούργιες φυλακές και εκείνες στις οποίες είναι δυνατόν να υπάρξουν κατασκευαστικές παρεμβάσεις με στόχο την βελτίωσή τους, υπάρχουν μία σειρά φυλακές των οποίων επιβάλλεται η κατάργηση. Πρόκειται για φυλακές των οποίων το

κόστος διατήρησης (λειτουργικό κόστος και κόστος συνεχών ανακαινίσεων με αμφίβολα τελικά αποτελέσματα) κρίνεται δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με την κατασκευή σύγχρονης φυλακής. Στην κατηγορία αυτή πρέπει να προστεθούν και οι φυλακές οι οποίες βρίσκονται μέσα στον αστικό ιστό με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα τόσο στην λειτουργία τους όσο και στην πόλη που τις φιλοξενεί (ενδεικτικά: Κορυδαλλός, Κέρκυρα, Αλικαρνασσός, Χαλκίδα)

Η Επιτροπή προτείνει την υιοθέτηση προγράμματος κατασκευής Καταστημάτων Κράτησης. Ο προγραμματισμός αυτός οφείλει να είναι συγκεκριμένος με σαφές χρονοδιάγραμμα και τακτικό έλεγχο, της υλοποίησής του, ώστε να αντιμετωπιστούν τα σοβαρά προβλήματα που επισημάνθηκαν και αφορούν :

- α. Την μη-επάρκεια θέσεων.
- β. Την ύπαρξη ακαταλλήλων με βάση διάφορα κριτήρια φυλακών.
- γ. Την συνολική στενότητα χώρων.
- δ. Τα γενικότερα ελλείμματα υποδομών που προαναφέρθηκαν.

Τα νέα Καταστήματα, μαζί με τα υφιστάμενα και παραμένοντα Καταστήματα Κράτησης, θα αποτελούν ένα πλήρες δίκτυο σε επίπεδο χώρας, που θα υποστηρίζει κάθε διοικητική περιφέρεια αλλά και κάθε εφετείο. Η ολοκλήρωση του δικτύου αυτού, θα μειώσει σημαντικά τις μεταγωγές, αλλά και θα επιτρέψει την μη αποκοπή των κρατουμένων από το συγγενικό και φιλικό τους περιβάλλον, στην προοπτική της μελλοντικής τους κοινωνικής επανένταξης.

Επίσης θα πρέπει να αξιοποιηθούν όλες οι αξιόλογες υπάρχουσες υποδομές (π.χ. αξιοποίηση πτέρυγας Νοσοκομείου Παπανικολάου στην Θεσσαλονίκη, για την δευτεροβάθμια περίθαλψη των κρατουμένων της Βόρειας Ελλάδας)

Ο χωροταξικός σχεδιασμός και το πρόγραμμα ανέγερσης νέων καταστημάτων κράτησης και κατάργησης των παλαιών ακατάλληλων, καλύπτεται από το θεσμοθετημένο Ειδικό Σχέδιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Καταστημάτων Κράτησης, το οποίο βρίσκεται υπό αναθεώρηση για να περιλάβει όλα τα σημερινά δεδομένα. Η επιτροπή εκτιμά ότι το πρόγραμμα αναθεώρησης που παρουσιάστηκε και κατατέθηκε σ' αυτήν, συνιστά μία ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος των κτηριακών υποδομών του σωφρονιστικού συστήματος και προτείνει την έγκριση και εφαρμογή του, με τους ρυθμούς που οι οικονομικές δυνατότητες της χώρας επιτρέπουν.

2.ΔΙΑΛΥΣΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει εδώ για την διάλυση του συγκροτήματος Κορυδαλλού, στην οποία η επιτροπή στάθηκε ιδιαίτερα, τόσο επισκεπτόμενη το συγκρότημα, όσο και αφιερώνοντας ειδική συνεδρίαση γι αυτό. Πρόκειται για την μεγαλύτερη φυλακή της χώρας, με πληθυσμό 4 φορές μεγαλύτερο από εκείνον για τον οποίο σχεδιάστηκε και επιπλέον ευρισκόμενη μέσα στον αστικό ιστό, δίπλα στο κέντρο της πόλης και σε σχολεία. Για όλους αυτούς τους λόγους η επιτροπή υιοθετεί τις προτάσεις της «Θέμις Κατασκευαστική ΑΕ», όπως αυτές κατατέθηκαν στη συνεδρίαση της επιτροπής, για την διάλυση του συγκροτήματος.

Η διάλυση και απομάκρυνση του συγκροτήματος του Κορυδαλλού αποτελεί δέσμευση όλων των κυβερνήσεων διατυπωμένη το πρώτον το 1994. Από αυτές τις δεσμεύσεις, μέχρι σήμερα, έχει παραχωρηθεί στο δήμο το παλαιό Κατάστημα Ανηλίκων και βρίσκεται υπό παραχώρηση μικρό τμήμα των γυναικείων φυλακών. Η υπόσχεση διαχρονικά και διακυβερνητικά της πολιτείας παραμένει ανεκπλήρωτη. Η απομάκρυνση των φυλακών αποτελεί ηθικό χρέος απέναντι στην κοινωνία του Πειραιά. Πρόκειται για στρατηγική κίνηση αλλαγής ποιότητας ζωής σ' ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή. Ομόφωνη θέση της επιτροπής είναι ότι η πολιτεία πρέπει ν' αντιμετωπίσει το θέμα με υψηλή προτεραιότητα και αξιοπιστία, ώστε, σε σαφώς προσδιορισμένο χρονικό διάστημα, να υλοποιηθούν οι δεσμεύσεις της.

Κατατίθενται κατωτέρω τα βήματα που πρέπει ν' ακολουθηθούν προκειμένου να υλοποιηθεί η μεταφορά και διάλυση του συγκροτήματος Κορυδαλλού, όπως παρουσιάστηκαν στη συνεδρίαση της επιτροπής από τους συναρμόδιους φορείς.

Η ολική μεταφορά και διάλυση του συγκροτήματος Κορυδαλλού συνεπάγεται τη μεταφορά:

1. Της φυλακής κρατουμένων ανδρών περιοχής Πολεοδομικού Συγκροτήματος Αθηνών - Πειραιώς.
2. Της φυλακής υποδίκων γυναικών.
3. Της φυλακής υποδίκων ανδρών.

4. Του Νοσοκομείου Κρατουμένων.
5. Του Ψυχιατρείου.
6. Της Κ.Α.Υ.Φ. (Κεντρικής Αποθήκης Υλικών Φυλακών).

Αναλυτικά:

- α. Μεταφορά κρατουμένων ανδρών περιοχής Πολεοδομικού Συγκροτήματος Αθηνών – Πειραιώς.

Οι κρατούμενοι προτείνεται να μεταφερθούν, σε τρία (3) νέα Γενικά Καταστήματα Κράτησης, που θα κατασκευασθούν σε όμορους νομούς, μέσα στα πλαίσια της θεσμοθετημένης ήδη από το ισχύον Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού χρονοαπόστασης της μίας ώρας και ειδικότερα:

- α1. Στον Άγιο Ιωάννη Κορινθίας
- α2. Στη Χαλκίδα
- α3. Στη Βοιωτία (ευρύτερη περιοχή Βαγίων)

- β. Μεταφορά υποδίκων, Νοσοκομείου, Ψυχιατρείου, Κ.Α.Υ.Φ. (χωροθέτηση Νέας Δικαστικής Φυλακής Αθηνών)

β1. Η φυλακή υποδίκων ανδρών και η φυλακή υποδίκων γυναικών, πρέπει να μεταφερθούν σε περιοχή της Αττικής εκτός αστικού ιστού, αλλά εύκολα προσβάσιμη. Η χωροθέτησή τους σε γειτονικούς χώρους σε συνδυασμό με το Νοσοκομείο Κρατουμένων, το Ψυχιατρείο και την Κ.Α.Υ.Φ. είναι επιθυμητή.

β2. Το Νοσοκομείο Κρατουμένων, το Ψυχιατρείο και η Κ.Α.Υ.Φ. πρέπει να χωροθετηθούν σε κεντροβαρική θέση για προφανείς λόγους.

β3. Σε κάθε περίπτωση, για τη χωροθέτηση του Συγκροτήματος της νέας Δικαστικής Φυλακής Αθήνας (που θα περιέχει όλα τα προαναφερόμενα), είναι απαραίτητη η στενή συνεργασία με τον Οργανισμό Αθήνας, το Υπουργείο

Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και την Περιφέρεια Αττικής.

Προκειμένου να δρομολογηθούν τα πιο πάνω, η Διακομματική Επιτροπή πρότεινε και έγινε αποδεκτή η σύσταση επιτροπής στην οποία θα εκπροσωπούνται:

1. Ο Οργανισμός Αθήνας (ΟΡΣΑ)
2. Το ΥΠΕΚΑ (Διεύθυνση Πολεοδομικού Σχεδιασμού)
3. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης (Θέμις Κατασκευαστική ΑΕ)
4. Η Περιφέρεια Αττικής

Η επιτροπή αυτή, θα διερευνήσει και θα καταγράψει όλες τις διατιθέμενες εκτάσεις εντός των ορίων του Νομού Αττικής που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις για την ανέγερση του Συγκροτήματος της Νέας Δικαστικής Φυλακής Αθηνών.

Ακολούθως, θα ληφθεί η σχετική απόφαση, που θα περιληφθεί στο υπό κατάθεση Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας.

Όλα τα ανωτέρω πρέπει να δρομολογηθούν το ταχύτερο με γενικό συντονισμό το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Η επιτροπή διατύπωσε την άποψη ότι πρέπει το Κοινοβούλιο – είτε μέσω της μετατροπής της επιτροπής σε μόνιμη είτε με άλλο τρόπο – να παρακολουθεί και επιβλέπει την πορεία υλοποίησης.

VII. ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

*Κανείς δεν είναι ελεύθερος εάν δεν επιβάλλεται στον εαυτό του
Πυθαγόρας*

Ο ρόλος του σωφρονιστικού προσωπικού (διοικητικού, ειδικού επιστημονικού, τεχνικού και κυρίως φυλακτικού) είναι πολύ σημαντικός και επηρεάζει δραστικά τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων (απόφαση ΟΗΕ 663 (XXIV), 2076 (LXII) και R (87) 3, Rec (2006) 2).

Αποτελούν κοινή διαπίστωση της επιτροπής: οι μεγάλες ελλείψεις προσωπικού, ο φόρτος και οι τραγικές συνθήκες εργασίας τους η οποία πολλές φορές ασκείται σε συνθήκες εγκλεισμού. Ειδικά για το φυλακτικό προσωπικό οι ελλείψεις μεσοσταθμικά κυμαίνονται από 35%-55%, στους νοσηλευτές 50%-60%, στους ιατρούς και στους

εγκληματολόγους υπάρχει πλήρες κενό. Καλύτερη είναι η κατάσταση στο διοικητικό και τεχνικό προσωπικό και στους κοινωνικούς λειτουργούς. Αναφέρθηκε μάλιστα ότι δε λειτουργούν πτέρυγες νεόδομητων φυλακών λόγω έλλειψης προσωπικού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει σειρά προτάσεων της Ομοσπονδίας Σωφρονιστικών Υπαλλήλων Ελλάδας (ΟΣΥΕ), πολλές των οποίων λήφθηκαν υπόψη στις προτάσεις της επιτροπής όπως:

- Σύσταση Σώματος «εσωτερικών υποθέσεων» κατά τα πρότυπα της ΕΛΑΣ ώστε αφενός να εκριζωθεί το φαινόμενο των επίορκων υπαλλήλων και αφετέρου να διερευνώνται ευρύτερα υποθέσεις διαφθοράς.
- Ανασυγκρότηση της Σχολής του φυλακτικού προσωπικού δια βίου εκπαίδευσης των εργαζομένων.
- Δημιουργία αυτόνομης σωφρονιστικής υπηρεσίας που θα υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης.
- Κατηγοριοποίηση των καταστημάτων κράτησης.

VIII. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

*Ο άνθρωπος μπορεί να μείνει ελεύθερος
ακόμα και ανάμεσα στους τοίχους της φυλακής.*

Εδ.Μπένες

Η οικονομική κρίση που διέρχεται η χώρα μας δεν πρέπει να αποτρέπει τους πολιτικούς στο να ασχολούνται και με θεσμικά ή κοινωνικά προβλήματα ομάδων που ήδη βρίσκονται σε καθεστώς αποκλεισμού (βλ. και R2006, κανόνας I₄: συνθήκες των φυλακών που περιορίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν δικαιολογούνται λόγω έλλειψης πόρων). Η επιτροπή προχώρησε σε μια καταγραφή της πραγματικής κατάστασης των ελληνικών σωφρονιστικών καταστημάτων και σε μια κατάθεση προτάσεων με βάση τις ανάγκες των κρατουμένων αλλά και τις διεθνείς/ευρωπαϊκές δεσμεύσεις της Ελλάδας.

Η ιστορική διαδρομή των σωφρονιστικών κωδίκων έχει καταγραφεί στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν2776/99 και σε πολλές επιστημονικές μελέτες.

Τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία της εγκληματικότητας και ο τρόπος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης επηρεάζουν τη λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος αλλά δεν πρέπει να διαφοροποιούν τις επιλογές του σωφρονιστικού νομοθέτη ο οποίος πρέπει να είναι προσηλωμένος στις επιστημονικές εξελίξεις, στους ευρωπαϊκούς κανόνες και στις θεμελιώδεις αρχές προστασίας των δικαιωμάτων.

Η κάλυψη μεγάλου μέρους των σύγχρονων τάσεων και ρυθμίσεων από το Ν2776/99 έκανε ευκολότερο το έργο της Επιτροπής δεδομένου ότι υπήρχε ένα ενιαίο πλαίσιο αναφοράς, το οποίο σε ορισμένα σημεία έπρεπε να διευκρινισθεί, σε άλλα να τροποποιηθεί και σε ειδικές περιπτώσεις να διατυπωθούν νέες προτάσεις που απηχούν ανάγκες και αιτήματα των κρατουμένων αλλά και που απορρέουν από την υποχρέωση της χώρας μας να συμμορφωθεί προς τις αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)

Η πολιτισμική ετερογένεια , η ηλικιακή διαφοροποίηση, η χαμηλή κοινωνική προέλευση, τα αδύναμα οικογενειακά/κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι ατομικές παθογένειες, ο συγχρωτισμός και ο υπερσυνωστισμός (έκθεση Συνηγόρου Πολίτη 2010 σ 40 - Πέτρου, Υπ.Δικαιοσύνης) δεν αποτελούν λόγο *υποχώρησης του κράτους δικαίου* (R2006, κανόνας 18.4)

Το ποινικό τιμωρητικό δίκτυο δεν πρέπει να καταστρέφει ανεπανόρθωτα το δίκτυο κοινωνικής προστασίας. Ούτε η έλλειψη υλικοτεχνικής επιτροπής μπορεί να “παραλύει” τους νόμους (Κλουκίνας, ΘΕΜΙΣ)

Πρέπει ν’ αναπτυχθεί μια *δημοκρατική κουλτούρα* για τη λειτουργία των θεσμών (Καρύδης, βοηθός Συνήγορος Πολίτη) που θα υπερβαίνει ιδρυματοποίηση και κώδικες “αξιών” των κρατουμένων (το αθέατο περιβάλλον της φυλακής).

Οι λεγόμενοι “σύμφυτοι περιορισμοί”, λόγω της “ειδικής κοινότητας” των κρατουμένων ή του ειδικού νομικού status, δεν είναι επιτρεπτό να υπερβαίνουν τα όρια της δημοκρατικής κοινωνίας αλλά και το νομικό πολιτισμό της χώρας.

Η αναφορά “στις θεμελιώδεις αρχές της ισότητας, ελευθερίας και δικαιοσύνης που συνιστούν κληρονομιά όλων των πολιτισμένων κρατών” ενισχύει περισσότερο τις εγγυήσεις αφού οι περιορισμοί όχι μόνον πρέπει να είναι στον ελάχιστο βαθμό αναγκαίοι και ανάλογοι προς το νόμιμο σκοπό για τον οποίο επιβάλλονται αλλά και συμβατοί με τις εθνικές και ευρωπαϊκές παραδόσεις.

Για να μην αναφερόμαστε πλέον σε στοιχειώδη δικαιώματα κρατουμένων αλλά σε πλήρη δικαιώματα και αυτοτελές κοινωνικό δικαίωμα στην επανένταξη κι επειδή τόσο η

πειθαρχία όσο και η χειραγώγηση, ούτε το σωφρονιστικό σύστημα βελτιώνουν ούτε τις εξεγέρσεις αποτρέπουν, οφείλουμε να αναβαθμίσουμε το θεσμικό πλαίσιο.

Η Επιτροπή συζήτησε με τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την αναμόρφωση των διατάξεων του κώδικα νόμων για τα ναρκωτικά (Κοτσαλής), τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την αναμόρφωση διατάξεων του Π.Κ.(Χειρδάρης), τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την αναμόρφωση διατάξεων του ΚΠΔ (Γιαννίδης) και τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την αναμόρφωση των διατάξεων του Σωφρονιστικού κώδικα (Πανούσης) ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος.

Η Επιτροπή έθιξε και συζήτησε θέματα όπως π.χ. την ανάγκη αλλαγής χρήσης του ποινικού μητρώου [R(84)10](τουλάχιστον για τους ανήλικους), τον πολλές φορές αρνητικό ρόλο των ΜΜΕ στην αναπαράσταση, προβολή τόσο του ηθικού πανικού της εγκληματικότητας όσο και των στερεοτύπων για τις φυλακές και τους φυλακισμένους, τα αιτήματα των κατά καιρούς εξεγέρσεων/κινητοποιήσεων στα σωφρονιστικά καταστήματα, τις ειδικές συνθήκες κράτησης στις στρατιωτικές φυλακές και τα κέντρα κράτησης αλλοδαπών και προβληματίστηκε σχετικά με τον τρόπο που θα μπορούσαν οι κρατούμενοι να διαλέγονται με την Πολιτεία και να καταθέτουν οργανωμένα και έγκυρα τις προτάσεις τους (R2006, κανόνας 50).

Η Επιτροπή σε ειδική συνεδρίαση ασχολήθηκε με την απομάκρυνση/κατάργηση των φυλακών Κορυδαλλού και τη “διασπορά τους” σε περιοχές των νομών Βοιωτίας, Εύβοιας, Κορινθίας (Σκανδάμης, Ειδ.Γραμ.Υπ.Δικαιοσύνης) όπου μπορεί να ενταχθούν και στο νεοσυσταθέν Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (Ανεστάκος, ΘΕΜΙΣ).

Η Επιτροπή πιστεύει επίσης ότι η μηχανογράφηση και ψηφιοποίηση όλων των υπηρεσιών και λειτουργιών του Υπουργείου Δικαιοσύνης (Σκανδάμης, Ειδ. Γραμ. Υπ.Δικαιοσύνης) θα δώσει τη δυνατότητα για μια καλύτερη γνώση του πλάτους και του βάθους των προβλημάτων.

Κάποιοι πιστεύουν στην κατάργηση των φυλακών, κάποιοι άλλοι κρίνουν ότι αν χτίσουμε νέες φυλακές θ’ αυξηθεί ο αριθμός των κρατουμένων, άλλοι θέλουν “λιγότερες αλλά αληθινές φυλακές”. Ό,τι κι αν πρεσβεύει κανείς χωρίς *συνολική αναδιάταξη και αναδιάρθρωση όλων των δομών και λειτουργιών μέσα στη φυλακή* δεν είναι δυνατό να διευκολυνθεί η επανένταξη. Γι’ αυτό η προσπάθεια πρέπει να είναι συνεχής [R(73)5, άρθρο 2] και ολιστική.

Η Επιτροπή κρίνει ότι άλλα μέτρα είναι αναγκαία (άνευ ετέρου σεβασμός δικαιωμάτων), άλλα δυνατά (εφόσον το επιτρέπουν οι συνθήκες π.χ. πολιτισμός και τέχνες) και άλλα ευκαία (με το βλέμμα προς το μέλλον π.χ. αποφυλακοποίηση). Σε κάθε περίπτωση τα θεσμικά μέτρα πρέπει να διακρίνονται σε:

Βραχυπρόθεσμα (όπως π.χ. αποσυμφόρηση/διαχωρισμός)

Μεσοπρόθεσμα (όπως π.χ. βελτίωση καθημερινότητας)

Μακροπρόθεσμα (όπως π.χ. εποπτευόμενη ελευθερία) αλλά να εντάσσονται όλα σε μια σχεδιασμένη και σταθερή στρατηγική.

Εντέλει η *Επιτροπή προτείνει στο γενικότερο επίπεδο σωφρονιστικής πολιτικής:*

- Την ίδρυση *Ανεξάρτητου Ινστιτούτου Αντεγκληματικής Πολιτικής* το οποίο θα μελετάει/αναλύει την εγκληματικότητα και θα καταρτίζει ολοκληρωμένα σχέδια διαχείρισής της.
- Τον αναπροσδιορισμό του ρόλου και της συγκρότησης του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου Φυλακής (*ΚΕΣΦ*), της Κεντρικής Επιτροπής Μεταγωγών (*ΚΕΜ*) και του *Συμβουλίου Φυλακής*.
- Οι σωφρονιστικοί κανόνες και η εφαρμογή τους, δηλαδή η πραγματική κατάσταση των φυλακών πρέπει να αξιολογούνται *κάθε δύο χρόνια* από επιτροπή ειδικών (εφόσον δεν συσταθεί *Μόνιμη Διακομματική Επιτροπή*)
- Η *αλλαγή του πλαισίου ποινής* (minimum/maximum), η μη προσωρινή κράτηση των χρηστών (και εν γένει η μη αλόγιστη χρήση της προσωρινής κράτησης), η νομική αρωγή στους άπορους, η διαγραφή ποινών από το ποινικό μητρώο, η ποινική διαμεσολάβηση (επανορθωτική δικαιοσύνη) να μελετηθούν σε βάθος.
- Η *ενεργοποίηση* Εκκλησίας τοπικών φορέων, εθελοντικών οργανώσεων, κοινωνικών ομάδων, ανθρώπων του πνεύματος και των τεχνών, ειδικών επιστημόνων είναι αναγκαία για την απόρριψη των στερεότυπων περί “αβελτίωτων κακούργων” και για την παραγωγή θετικών κοινωνικών μηνυμάτων (υπόμνημα ΟΝΗΣΙΜΟΣ)
- Ίσως είναι χρήσιμο να ιδρυθεί και να λειτουργήσει μια *πειραματική φυλακή-πρότυπο* (ως παράρτημα ίσως πανεπιστημιακής σχολής) ώστε να εφαρμοσθούν νέες και σύγχρονες μορφές σωφρονιστικής πολιτικής.
- Τέλος η Επιτροπή προτείνει το 2012 να ορισθεί *ως έτος ανοικτών και καθαρών φυλακών* (όχι διαφθορά, όχι ευτελισμός, όχι βία, όχι ναρκωτικά)
- Είναι αυτονόητο ότι χωρίς γενναίες χρηματοδοτήσεις, χωρίς βελτίωση της υποδομής (και με την ανέγερση νέων σύγχρονων και πιο ανθρώπινων καταστημάτων κράτησης) και χωρίς την πρόσληψη ικανού αριθμού εξειδικευμένου προσωπικού (εντός/εκτός φυλακής), το οποιοδήποτε

σωφρονιστικό νομοθετικό πλαίσιο αλλά και η οποιαδήποτε σωφρονιστική πολιτική είναι καταδικασμένα σε αποτυχία.

- Είναι αυτονόητο ότι χωρίς τη χρηματοδότηση των δράσεων (εντός/εκτός φυλακής) σε κατάρτιση, εκπαίδευση, εργασία κλπ και χωρίς την πολλαπλή υποστήριξη των αποφυλακιζόμενων και την ενίσχυση (διοικητική, οικονομική) της Επανάδοι, η επανάταξη είναι αδύνατη και οι πιθανότητες υποτροπής αυξημένες.

Η σημερινή έκθεση έχει περισσότερο πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο σε σχέση με την αντίστοιχη έκθεση του 1994 καθώς η Επιτροπή κινήθηκε με βάση τις επιστημονικές μεν προσεγγίσεις του κάθε μέλους της, κυρίως όμως με γνώμονα την κοινή πεποίθηση ότι κάτι πρέπει ν' αλλάξει και μάλιστα γρήγορα, στις φυλακές της χώρας, ώστε να μην χαρακτηρίζονται σαν "αποθήκες ψυχών" αλλά να θεωρούνται ως Ιδρύματα Ανοικτών Οριζόντων Επανάταξης.

Οι θέσεις και οι προτάσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας περιλαμβάνονται σε ιδιαίτερο υπόμνημα, που κατετέθη από το μέλος της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής «για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων», κ. Ιωάννη Γκικόκα και έχει ως ακολούθως:

ΜΕΡΟΣ Δ'. ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (Κ.Κ.Ε.)

Είναι σε γενικές γραμμές γνωστή η κατάσταση που επικρατεί μέσα στις φυλακές και όλοι συμφωνούμε ότι είναι απαράδεκτη, συμφωνούμε στις περιγραφές περί αποθήκης ψυχών και χωματερής ανθρώπων. Η υπερσυσσώρευση κρατουμένων σε ανεπαρκή ποσοτικά και ποιοτικά σωφρονιστικά καταστήματα, η έλλειψη σταθερών και επαρκών προγραμμάτων απεξάρτησης για τον πολυπληθή αριθμό των χρηστών φυλακισμένων, η έλλειψη ακόμη και στοιχειωδών υποδομών υγιεινής και ειδικευμένου ιατρικού και επιστημονικού προσωπικού, η μεγάλη παρουσία αλλοδαπών κρατουμένων ακόμη και μετά την έκτιση της ποινής τους, η απουσία σταθερών εκπαιδευτικών, πολιτικών και αθλητικών δραστηριοτήτων, η απουσία οποιασδήποτε ουσιαστικής μέριμνας για την επανένταξη των αποφυλακισμένων, η παραβίαση ακόμη και των δικαιωμάτων που προβλέπει ο Σωφρονιστικός Κώδικας είναι τα βασικά προβλήματα που χαρακτηρίζουν το σωφρονιστικό σύστημα.

Παρ' όλες τις συνεχείς μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση της τεχνητής αποσυμφόρησης των φυλακών, παρ' όλη την ύπαρξη ενός Σωφρονιστικού Κώδικα που, σε γενικές γραμμές, θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, η κατάσταση όχι μόνο δε βελτιώνεται, αλλά κατά καιρούς οξύνεται ακόμη περισσότερο. Μάλιστα η πρόβλεψη για το μέλλον είναι ακόμη πιο ζοφερή, με δεδομένη την κατεύθυνση της κυβέρνησης και των κομμάτων του κεφαλαίου να φορτωθεί η οικονομική κρίση στις πλάτες του λαού, να καταργηθούν και τα τελευταία ψήγματα κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας.

Σχετικά με τη σωφρονιστική πολιτική έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς απόψεις και θεωρίες, που ωστόσο κινούνται στη λογική της διαχείρισης του προβλήματος με τις λιγότερες δυνατές δαπάνες, λογική που επικρατεί και στην ΕΕ και επενδύεται με τον επιστημονικοφανή μανδύα ανθρωπιστικών δήθεν μοντέλων. Ορισμένες θέσεις όπως είναι η θέση για «*αυτορρύθμιση της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα και τον ποινικό σωφρονισμό*» ή η «*θέση για συμμετοχικές πολιτικές πρόληψης της παραβατικότητας και επανένταξης των αποφυλακισμένων*», έξω και ανεξάρτητα από την ευθύνη του κράτους, είναι κατά τη γνώμη μας λανθασμένες, δε συμβάλλουν στην πρακτική αντιμετώπιση του προβλήματος. Στην ίδια λογική της διαχείρισης του προβλήματος κινείται και το νομοσχέδιο της κυβέρνησης για την απελευθέρωση της χρήσης των

ναρκωτικών ουσιών, καθώς και όλα τα μέτρα επέκτασης των υποκατάστατων ναρκωτικών ουσιών ακόμη και μέσα στις φυλακές και της συρρίκνωσης των στεγνών προγραμμάτων που οδηγούν στην πλήρη απεξάρτηση.

Δεν υποτιμάμε την ιδιαιτερότητα του εγκληματικού φαινομένου ούτε τις δυσκολίες του σωφρονισμού και της επανένταξης. Όταν μιλάει κανείς για σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ουσιαστική βελτίωση των συνθηκών κράτησης και επανένταξης των αποφυλακισμένων είναι φανερό ότι αναφέρεται σε ζητήματα που απαιτούν κονδύλια, υποδομές, μια άλλη αντίληψη και πολιτική με επίκεντρο τον άνθρωπο, μια οικονομία και κοινωνία που δεν θα εκτρέφει το εγκληματικό φαινόμενο και συγχρόνως θα είναι έτοιμη να δεχθεί και να επανεπεντάξει στους κόλπους της τον άνθρωπο που «ξεστράτισε».

Σωστά επισημαίνεται ότι η βελτίωση του σωφρονιστικού συστήματος δεν αφορά μόνο τη βελτίωση των συνθηκών έκτισης της ποινής φυλάκισης αλλά συνδέεται άρρηκτα τόσο με την αντεγκληματική πολιτική, δηλαδή την πολιτική πρόληψης του εγκλήματος και τη μείωση των εισροών προς το σωφρονιστικό σύστημα, όσο και με τις πολιτικές επανένταξης των αποφυλακισμένων, που η απουσία ή η αποτυχία τους οδηγούν στην επανατροφοδότηση του σωφρονιστικού συστήματος (η υποτροπή κυμαίνεται γύρω στο 75%).

Πρόληψη της εγκληματικότητας

Το Ποινικό Δίκαιο, όπως και όλο το νομικό εποικοδόμημα, απηχούν, αντανακλούν το ίδιο το οικονομικοκοινωνικό και πολιτικό σύστημα. Δεν υπάρχουν κοινές «κοινωνικοπολιτισμικές σταθερές αρχές» μεταξύ του ποινικού δικαίου διαφορετικών κοινωνιών, μεταξύ της καπιταλιστικής εκμεταλλευτικής κοινωνίας και της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Για παράδειγμα, η ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο στην καπιταλιστική κοινωνία όχι απλά δεν είναι ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές, αλλά αποτελούν το επιστέγασμα της κοινωνικής επιτυχίας, που απαγορεύεται να θιγούν γιατί αποτελούν το θεμέλιο αυτής της κοινωνίας. Οι ίδιες πράξεις στο σοσιαλισμό περιβάλλονται με τη μεγαλύτερη κοινωνική απαξία και αποτελούν το σοβαρότερο έγκλημα. Αλλά και στο σημερινό, υποτιθέμενο «φιλελεύθερο» δικαιοσύνη μας σύστημα, ποινικοποιούνται όλο και περισσότερο μια σειρά συλλογικές συμπεριφορές και δράσεις μέχρι και η ριζοσπαστική σκέψη. Σ' αυτήν την τάση εντάσσονται οι διάφοροι τρομονόμοι, εγχώριοι και ευρωενωσιακοί, που μάλιστα δεν έχουν τη «δημοκρατική» νομιμοποίηση, παίρνοντας υπόψη τον τρόπο που εντάχθηκαν στο ελληνικό δίκαιο. Πολύ περισσότερο που προωθείται η θέσπιση ποινικών κανόνων, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης όσο οξύνεται η καπιταλιστική κρίση και η επίθεση ενάντια στα δικαιώματα του λαού,

δυναμώνουν οι φωνές κυρίαρχων κύκλων, που εξομοιώνουν την απεργία ακόμη και τη διαδήλωση με έγκλημα.

Το έγκλημα δεν οφείλεται στη φτώχεια και την αδικία. Τροφοδοτείται από αυτές, ειδικά από την ανεργία, αλλά οφείλεται στο ίδιο το εκμεταλλευτικό σύστημα, που θεωρεί νόμιμες τις κοινωνικές ανισότητες και την εκμετάλλευση, που καλλιεργεί τις «αξίες» του ανταγωνισμού, του ατομικισμού, του «ο θάνατός σου η ζωή μου». Αλλά και στον τυπικά εγκληματικό χώρο, κυριαρχεί το οργανωμένο έγκλημα που έχει κατά καιρούς στενές διασυνδέσεις με το ίδιο το κράτος. Υπάρχει το λεγόμενο έγκλημα του «λευκού κολάρου» που έχει τα μέσα και τους τρόπους να διαφεύγει από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ή να μειώνει τις επιπτώσεις της εμπλοκής του με αυτό. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κ. Μαρξ *«είναι μεγάλος ο κύκλος των επαγγελματιών που αντλούν όφελος από το εγκληματικό φαινόμενο»*.

Στοιχειώδη, άμεσα μέτρα που θα συνέβαλαν στην πρόληψη της εγκληματικότητας είναι :

A) Η αντιμετώπιση του μεγάλου προβλήματος των ναρκωτικών στην κατεύθυνση της πρόληψης της τοξικοεξάρτησης, της πλήρους απεξάρτησης και της κοινωνικής επανένταξης.

B) Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των μεταναστών, με τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους στα κράτη μέλη της ΕΕ που επιθυμούν και τη νομιμοποίηση όσων ζουν κι εργάζονται στην Ελλάδα.

Γ) Τα μέτρα κοινωνικής προστασίας των νέων, ειδικά όσων προέρχονται από τις λεγόμενες «δυσλειουργικές» οικογένειες και των ανέργων.

Είμαστε ριζικά αντίθετοι με τις λεγόμενες πολιτικές κοινοτικής συμμετοχής στην πρόληψη του εγκλήματος, στη λεγόμενη «κοινοτική» αστυνόμευση, στα Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας και όλα τα μέτρα που – εκτός των άλλων «χαφιεδίστικων» παρενεργειών – οδηγούν αντικειμενικά στην επικράτηση των πρακτικών αυτοδικίας.

Βελτίωση των συνθηκών κράτησης

Οι συνθήκες μέσα στις φυλακές δεν πρέπει να είναι τέτοιες που να ισοδυναμούν με μια πρόσθετη ποινή, με μια πρόσθετη αφαίρεση δικαιωμάτων πέρα από τα δικαιώματα που αφαιρούνται από τον ίδιο τον εγκλεισμό. Τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων πρέπει να γίνονται απολύτως σεβαστά και η όλη μεταχείριση να βοηθά στην κοινωνική τους επανένταξη μετά την αποφυλάκιση, στη διατήρηση των γνώσεων και δεξιοτήτων που είχαν πριν τη φυλάκιση, στην απόκτηση ενδεχομένως νέων γνώσεων, έξω από λογικές «σωφρονισμού» ή «επανασυμφιλίωσης με την κοινωνία» που παραπέμπουν σε λογικές επιβολής στον κρατούμενο να αποδεχθεί ένα άδικο κοινωνικό σύστημα.

Άμεσα μέτρα βελτίωσης της κατάστασης στις φυλακές :

- Τήρηση του προβλεπόμενου στο Σωφρονιστικό Κώδικα χώρου ανά κρατούμενο συμπεριλαμβανομένου του προαυλισμού, χωρισμός των φυλακισμένων ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κλπ., καμία ανέγερση ή επισκευή μέσω ΣΔΙΤ.
- Έμφαση στην ένταξη των τοξικοεξαρτημένων σε προγράμματα απεξάρτησης, αναβάθμιση και στελέχωση του Κέντρου Απεξάρτησης Κρατουμένων στον Ελαιώνα και δημιουργία επαρκών αντίστοιχων Κέντρων πανελλαδικά, αύξηση και μονιμοποίηση των προγραμμάτων του ΚΕΘΕΑ και του 18Ανω, ακύρωση της προγραμματισμένης εισαγωγής των υποκαταστάτων στις φυλακές παρά μόνο για ειδικές περιπτώσεις εξαρτημένων.
- Ειδική μέριμνα για τους ανήλικους κρατούμενους στο πλαίσιο της συνολικής επανεξέτασης του πλαισίου αντιμετώπισης της νεανικής εγκληματικότητας. Κανένας ανήλικος κρατούμενος εκτός εκπαιδευτικής διαδικασίας, κανένας χρήστης ή εξαρτημένος.
- Ειδική μέριμνα για τις γυναίκες κρατούμενες, για τις γυναίκες έγκυες και μητέρες και για τα παιδιά τους, με σεβασμό στη βιολογική ιδιαιτερότητα της γυναίκας.
- Πρόσληψη μόνιμου και επαρκούς ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού στις φυλακές και ένταξη του νοσοκομείου και ψυχιατρείου των φυλακών στο ΕΣΥ.
- Πρόσληψη ειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.
- Δημιουργία μόνιμων και συνεχών προγραμμάτων αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων που θα αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητας των φυλακισμένων .
- Εξασφάλιση εργασίας για όλους τους κρατούμενους, που θα παίρνει υπόψη τα προσόντα του και το επάγγελμα που ασκούσε πριν τη φυλάκισή του.
- Ειδικά μέτρα για όλους τους μετανάστες φυλακισμένους, ανεξάρτητα από το αν έχουν ή όχι νομιμοποιητικά έγγραφα, προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Κανένας μετανάστης στη φυλακή μετά την έκτιση της ποινής του για το μόνο λόγο ότι δεν μπορεί να εκτελεσθεί η παρεπόμενη ποινή της απέλασης.

Μέτρα για την επανένταξη των αποφυλακισμένων

Η διαδικασία επανένταξης των αποφυλακισμένων πρέπει να ξεκινάει μέσα από τη φυλακή και να αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της συνολικής μεταχείρισης του κρατούμενου.

- Δημιουργία και επαρκή στελέχωση Υπηρεσιών Κοινωνικής Επανένταξης και Επαγγελματικής Αποκατάστασης που θα λειτουργούν μέσα σε κάθε κατάστημα κράτησης, με στόχο «κάθε αποφυλακισμένος και μία θέση εργασίας».
- Μετά την αποφυλάκιση, δημιουργία δημόσιων ξενώνων δωρεάν στέγασης και σίτισης για τους άστεγους κρατούμενους και όσους αδυνατούν να επιστρέψουν στο οικογενειακό περιβάλλον.
- Επίδομα ανεργίας 1120 Ευρώ, δωρεάν εισιτήρια στις αστικές συγκοινωνίες κλπ. στους αποφυλακισμένους για όσο διάστημα είναι άνεργοι.
- Πλήρης δημόσια και δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, χωρίς προϋποθέσεις ασφαλιστικής κάλυψης.
- Στελέχωση των Επιτροπών Κοινωνικής Υποστήριξης ανά Νομό και των Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής – που αυτή τη στιγμή είτε είναι ανύπαρκτες είτε υπολειτουργούν – και άμεση σύνδεση με τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Επανένταξης και Επαγγελματικής Αποκατάστασης των καταστημάτων κράτησης.
- Άμεση προτεραιότητα στους ανήλικους αποφυλακισμένους και τους τοξικοεξαρτημένους για τους οποίους πρέπει να εξασφαλίζεται η συνέχιση της συμμετοχής σε προγράμματα απεξάρτησης μετά την αποφυλάκιση.
- Ειδικά μέτρα για τις γυναίκες αποφυλακισμένες και του μετανάστες, που γίνονται διπλά θύματα εκμετάλλευσης.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Η Επιτροπή, κατά τη συνεδρίαση της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 2011, ενέκρινε, με ευρύτατη πλειοψηφία την έκθεση της Επιτροπής, στην οποία καταχωρίζονται και οι θέσεις της Μειοψηφίας. Η Έκθεση υποβάλλεται προς τη Βουλή και την Κυβέρνηση.

Αθήνα, 4 Οκτωβρίου 2011

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΝΤΖΕΡΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΝΕΡΑΝΤΖΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΚΙΟΚΑΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ

ΕΛΕΝΗ-ΜΑΡΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΛΑΤΗΣ

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ (ΕΛΙΖΑ) ΒΟΖΕΜΠΕΡΓΚ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΑ ΚΟΛΛΙΑ – ΤΣΑΡΟΥΧΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΖΟΥΝΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΝΕΡΑΝΤΖΗΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΙΧΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΚΙΟΚΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΡΑΝΤΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΣΚΡΑΦΝΑΚΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΟΥΡΑΚΗΣ